

Птахи світу

Автор: Півошенко Марія Василівна

ПТАХИ СВІТУ ЗА АБЕТКОЮ

Номінація «Навчально-методичний посібник»

Півошенко Марія Василівна
класів,
«спеціаліст вищої категорії»
тел. 067-355-09-35
Степанюк Марина Миколаївна
вчитель початкових класів,
«спеціаліст»
тел. 096-630-91-85
Юрчик Алла Вікторівна
вчитель початкових класів,
«спеціаліст вищої категорії»
тел. 095-332-14-46

вчитель початкових

м. Вінниця, 2016 р.

Департамент освіти Вінницької міської ради
Міський методичний кабінет
Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №13
Вінницької міської ради

Автори-укладачі:

Півошенко Марія Василівна, вчитель початкових класів закладу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 13 Вінницької міської ради», спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії.

Степанюк Марина Миколаївна, вчитель початкових класів закладу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 13 Вінницької міської ради», категорія «спеціаліст».

Юрчик Алла Вікторівна, вчитель початкових класів закладу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 13 Вінницької міської ради», спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії.

Півошенко М.В., Степанюк М.М., Юрчик А.В. Птахи світу за абеткою.
Навчально-методичний посібник. /Півошенко М.В., Степанюк М.М., Юрчик А.В. Вінниця:
ММК, 2016.105 с.

Рецензенти:

Кучерук Людмила Дмитрівна, заступник директора з навчально-виховної роботи по школі I ступеня, вчитель-методист.

Побережник Тетяна Петрівна, голова методичного об'єднання вчителів початкових класів, вчитель початкових класів, вчитель-методист.

Рекомендовано науково-методичною радою закладу «Загальноосвітня школа I-III ступенів № 13 Вінницької міської ради».

Протокол № 2 від 04.02.2016 р.

Даний посібник містить пізнавальний теоретичний та практичний матеріал, що сприяє засвоєнню та закріпленню знань з різних предметів. Його використання полегшує роботу вчителя при підготовці до уроку.

Рекомендовано для вчителів початкових класів та для вихователів груп продовженого дня.

ЗМІСТ

ВСТУП.. 4

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ПТАХІВ.. 5

РОЗДІЛ II. ДИДАКТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ.. 12

2.1. Альбатрос королівський. 12

2.2. Беркут. 15

2.3. Вільшанка. 18

2.4. Голуб. 21

2.5. Гава. 25

2.6. Дятел строкатий малий. 27

2.7. Ему. 30

2.8. Зміїд. 33

2.9. Жайворонок польовий. 37

2.10. Зозуля звичайна. 40

2.11. Сич хатній звичайний. 43

2.12. Індик. 46

2.13. Гаїчка болотяна (*Parus Palustris*). 46

2.14. Синьошийка. 50

2.15. Какаду. 53

2.16. Лебідь-шипун. 53

2.17. Мала горлиця. 56

2.18. Набережник. 59

2.19. Одуд. 61

2.20. Павич звичайний. 65

2.21. Секретар. 67

2.22. Сова вухата. 70

2.23. Рибалочка звичайна. 73

2.24. Тетерук великий степовий. 74

2.25. Уека. 77

2.26. Фрегат прекрасний. 78

2.27. Ходуличник. 80

2.28. Цісарка грифова. 82

2.29. Чапля сонячна. 84

2.30. Шпак. 86

2.31. Щиголь. 89

2.32. В'юрок канарковий. 91

2.33. Якана африканська. 93

2.34. Горобець хатній. 95

ВИСНОВКИ.. 98

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.. 100

ДОДАТКИ... 101

ВСТУП

Реформа сучасної освіти спрямована на формування у дитини осмисленого зацікавленого ставлення до навчання. Великого значення набуває творча активність дитини на уроці, яка не виникає сама по собі, а її треба стимулювати, створювати відповідні умови. Із приходом дитини до школи розпочинається новий етап у розвитку різних форм її спілкування. Учень першого класу потрапляє в атмосферу учіння, тоді як дошкільником проводив цілий день у грі. Спілкування з дітьми поступово набуває якісно нового змісту, бо для цього виникають певні умови – з'являється необхідність застосовувати нові поняття з різних навчальних дисциплін, опановувати нову інформацію, робити спроби застосовувати її під час вироблення нових дій та навичок. Як впоратись шестирічному малюку з цим?

І тут на допомогу вчителю приходять його вміння вдало та вчасно змінити зміст спілкування і навчання дітей. Ось це і є дидактична взаємодія, яка має проявлятися між вчителем і учнем та має бути провідним механізмом.

Відповідно до програми та вимог щодо проведення сучасного уроку цей матеріал апробовано на уроках природознавства в початковій школі з теми «Птахи». За отриманими результатами, які показали значне покращення якості знань, активізацію пізнавальної активності, підвищення рівня розумової діяльності, розвиток вміння толерантного відношення до живої та неживої природи, а також, бачучи доцільність та результативність використання даного матеріалу на уроках, пропонуємо його колегам.

РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ПТАХІВ

Клас птахи, загальна характеристика класу.

Птахи - високоорганізовані хребетні тварини, тіло яких вкрито пір'ям, а передні кінцівки перетворені в крила.

Здатність пересуватися у повітрі, теплокровність та інші особливості будови і життєдіяльності дали їм можливість широко розселитися на Землі. Особливо різноманітні види птахів у тропічних лісах. Всього налічується близько 9000 видів.

Це високоспеціалізований і широко поширений клас вищих хребетних, що представляє собою прогресивну гілку плазунів, що пристосувалися до польоту.

Особливості будови

Еволюція птахів йшла по єдиному шляху, пов'язаному з освоєнням повітряного середовища. Політ як основний спосіб їхнього пересування наклав відбиток на їх зовнішню і внутрішню будову (хоча збереглась також здатність пересуватися по деревах і по землі).

Тіло їх розчленоване на голову, шию, тулуб і хвіст. На невеликій голові розташовані різні органи чуття. Щелепи позбавлені зубів і одягнені роговими чохликами, утворюють дзьоб. Форма дзьоба різна, що пов'язано з характером споживаної їжі. Шия у різних птахів різної довжини і відрізняється великою рухливістю. Тулуб має округлу форму. Передні кінцівки перетворені в крила. Задні - ноги - різної будови. Це пов'язано з різноманітністю місць проживання. На ногах чотири пальці, що закінчуються кігтями. Нижня частина ніг покрита роговими щитками. Скорочений хвіст забезпечений віялом рульового пір'я. У різних птахів він має різну будову.

Шкіра суха, позбавлена залоз (за винятком куприкової), яка служить для змащування пір'яного покриву і надання йому водонепроникності. Тіло вкрите пір'ям. Основу складають контурні опахала - вони надають тілу птаха обтічну форму. На крилах вони називаються маховими, а на площині хвоста - керманичами. Під контурними розташовуються пухові пера з тонким стрижнем. Вони позбавлені борідок 2-го порядку і відповідно не утворюють суцільного опахала. Є також власне пух, який має вкорочений стрижень з пучком борідок 1-го порядку. Пір'яний покрив сприяє збереженню постійної температури тіла птахів.

Скелет птахів у зв'язку з пристосуванням до польоту легкий і міцний. Легкість обумовлена пневматичністю, а міцність - зрощенням окремих кісток ще в ранньому віці (череп, тулубна відділ хребта, цівка, кістки кисті та інших) Трубчасті кістки порожнисті, містять повітря, тому вони легкі. У скелеті виділяють шість відділів: череп, хребет, пояс передніх кінцівок, скелет передньої кінцівки, пояс задніх кінцівок, скелет задньої кінцівки. Череп характеризується великими розмірами мозкової коробки і очниць, беззубими щелепами. Тонкі кістки черепа зростаються, неутворюючи швів. Хребет складається з шийного, грудного, поперекового, крижового і хвостового відділу. Тільки шийний відділ рухливий, всі інші малорухливі або зрослися між собою (кінцеві хвостові відділи зростаються в копчикову кістка). Є грудна клітка, утворена грудними хребцями, що розмежовуються ребрами і грудиною. У літаючих птахів і пінгвінів грудина несе високий гребінь - кіль, до якого прикріплюються сильні м'язи, що забезпечують рух крил (або ластів). Плечовий пояс складається з лопатки, поракіода і ключиці - він створює опору для крил. Мускулатура має важливе значення в пересуванні, як у повітрі, так і на суші, і на воді. Великого розвитку досягають м'язи грудей, що піднімають і опускають крило. У птахів, які втратили здатність до польоту, добре розвинені м'язи задніх кінцівок (страуси, кури, гуси).

Будова органів травлення характеризується подальшим ускладненням і тісно пов'язана з польотом птахів. У них немає зубів, їх частково замінюють гострі краї дзьоба. Ротова порожнина невелика і веде в глотку, яка переходить у стравохід. У деяких він утворює розширення - воло (у зерноядних). Тут ЖИВЛЕННЯ зберігається і розм'якшується. Шлунок складається з двох відділів: переднього - залозистого і заднього - м'язистого.

Нервова система птахів у порівнянні з нервовою системою плазунів значно ускладнилася. Високий розвиток центральної нервової системи обумовлює більш складну поведінку птахів. Вона проявляється в різних формах турботи про потомство (гнездобудування, відкладання і висиджування яєць, обігрівання пташенят, їх годування), у сезонних переміщеннях, у розвитку звукової сигналізації. Представлена головним, спинним мозком і нервами. Головний мозок укладений в об'ємну мозкову коробку. Складні форми турботи про потомство у птахів - це прогресивні особливості, що склалися у процесі їх історичного

розвитку.

Найважливіші **органи чуття** – органи зору і слуху. Очі в них великі, забезпечені верхнім і нижнім століттями і третім століттям, або перетинкою. Всі птахи мають кольоровий зір. Гострота зору в кілька разів вища, ніж у людини. Орган слуху, як і у плазунів, представлений внутрішнім і середнім вухом. У внутрішньому вусі краще розвинений равлик, у ній збільшено число чутливих клітин. У деяких птахів (качки, кулики, що харчуються падаллю хижаків) нюх добре розвинений і використовується при пошуку корму. В інших птахів розвинений слабо. Органи смаку представлені смаковими бруньками в слизовій оболонці ротової порожнини. Багато птахів розрізняють солоне, солодке і гірке.

Птахи роздільностатеві, запліднення у них внутрішнє. У самки функціонує тільки лівий яєчник і лівий яйцепровід, правий яєчник і правий яйцепровід скорочені. Це пов'язано з великими розмірами яєць: за наявності двох яєчників їх велика маса і жорстка шкаралупа ускладнили б політ і просування яєць по яйцепроводу. У самців сім'яники парні, їх протоки відкриваються в клоаку. Яйцеклітини птахів мають великі розміри через вміст в них великої кількості поживних речовин. Власне яйце (або яйцеклітину) птахів називають жовтком. Палеонтологічні знахідки свідчать, що безпосередніми предками птахів були плазуни.

За ступенем фізіологічної зрілості пташенят у момент вилуплення всіх **птахів ділять на дві групи** – виводкових і гніздових. У виводкових, пташенята відразу після вилуплення вкриті пухом, зрячі, можуть пересуватися і знаходити корм. Дорослі птахи захищають свій виводок, періодично гріють пташенят (особливо в перші дні життя), допомагають у пошуках корму. Сюди відносяться всі куроподібні (тетерева, рябчики, куріпки, фазани та інші), гусеподібні (гуси, качки, лебеді, гаги), журавлі, дрохви, страуси. У вивідкових птахів пташенята спочатку сліпі, глухі, голі або слабо опушені, не можуть пересуватися, в гнізді залишаються довго (у горобиних - 10-12 днів, у деяких-до двох місяців). У цей час батьки їх обігривають і вигодовують. Сюди відноситься голуби, папуги, горобині, дятлоподібні і багато інших. Пташенята залишають гніздо з оперенням, майже досягши розмірів дорослих птахів, але з непевним польотом – один-два тижні після вильоту батьки продовжують годувати і навчати пошуку корму.

Розрізняють такі екологічні групи:

Птахи парків і садів мешкають біля житла людини, знищуючи шкідливих комах. Це численні представники загону горобиних: синиці, горобці, ластівки, мухоловки, шпаки та інші. Більшість горобиних – комахоїдні птахи, але навіть ті, хто вживає в їжу насіння, вигодовують потомство комахами. Зазвичай це птахи дрібних і середніх розмірів.

Птахи луків і полів гніздяться і годуються на землі. Вони об'єднують представників багатьох рядів: жайворонків, трясогузок (загони горобині), чібісов (загін кулики), журавлів (загін журавлеобразні), куріпок і перепелів (загін курячі), деркач (загін пастушкові). Ранньою весною над полем або степом високо в небі чути сріблясті дзвінки трелі польового жайворонка.

Птахи боліт і узбережжя добувають корм з поверхні землі, з дна або вологого ґрунту, у зв'язку, з чим у деяких з них литкастих ноги і тонкі без перетинок пальці (чаплі і лелеки - загін аїстообразні), в інших є перетинки на ногах (лебеді, гуси, казарки, качки, чирки, нирки - загін гусеобразніе). На болотах і узбережжях із загону кулики зустрічаються кроншнеп, турухтан, сивки, бекаси, із загону веслоногие - пелікани, баклани. Більшість представників цієї групи мають промислове значення. Життя багатьох птахів тісно

пов'язана з водоймами, у яких вони добувають корм. Водоплавні птахи, як показує сама назва, здатні плавати, а багато з них ще і пірнають. У зв'язку з пристосуванням до плавання і пірнання у водоплавних птахів є перетинки між пальцями ніг, а самі ноги відставлені далеко назад. По землі більшість водоплавних птахів пересуваються повільно і незграбно. Оперення водоплавних птахів охороняється від намокання головним чином будовою пір'яного покриву. Щільне переплетення пір'яних і пухових борідок утворює густий шар з водовідштовхувальним зовнішньою поверхнею. Крім того, водонепроникності сприяють незліченні бульбашки повітря, укладені в найтонших порожнинах верств оперення. Змазування пір'я виділеннями куприкової залози теж має значення для захисту від води: воно зберігає природну структуру, форму та еластичність пір'я, що утворюють водонепроникний шар.

Птахи пустель і степів – мешканці великих відкритих просторів з розрідженою рослинністю. Тут важко знайти укриття, і тому багато птахи, що живуть в степах і пустелях, мають довгі ноги і шию. Це дозволяє їм далеко оглядати місцевість і завчасно бачити наближення хижаків. Свій корм птиці степів і пустель знаходять на землі, серед рослинності. Їм доводиться багато ходити в пошуках їжі, і тому ноги цих птахів зазвичай добре розвинені. Деякі види рятуються не полетять, а тікаючи від небезпеки.

Птахи лісу – найчисленніша група. У її представників існують різні форми зв'язку з лісовою середовищем.

Розрізняють 3 групи:

а) деревні птахи, лазять по деревах. Годуються і влаштовують гнізда на деревах, мають короткі, але сильні ноги, долотоподібні тонкий і довгий чи загнутий усередину дзьоб (папуги). За характером харчування можуть бути і зерноядні і комахоїдні: дятли (загін дятли), чечітка, чиж, щиглик, повзики, клести, дубоноси (загін горобині);

б) група лісових птахів. Гніздяться на деревах або в заростях чагарників, а видобуток ловлять у повітрі: боривітер, яструб, кібчики (загін денні хижаки), звичайна зозуля (загін зозулі), що поїдає шкідливих волохатих гусениць, звичайний дрімлюга (загін дрімлюги), сич, сова, сипуха (загін сови);

в) група лісових птахів, що гніздяться лише на землі. Корм добувають і на землі і на деревах. Ці численні представники загону курячих (фазан, тетерев, глухар, рябчики та інші) складають предмет промислу.

Роль птахів у природі та їх значення в житті людини

Жодна птиця не може бути абсолютно шкідливою чи корисною. Вони також, як і інші тварини, можуть бути шкідливими або корисними в певних обставинах і в певний час. Наприклад, граки влітку харчуються комахами і їх личинками (травневий жук, клоп-черепашка, гусениці лучного метелика і довгоносиків та інші). Однак навесні вони можуть викльовувати висіане насіння злаків і городніх культур, а восени псують кукурудзу і соняшник, дині та кавуни і так далі. Рожевий шпак вважається дуже корисною птахом, так як основний корм його - сарана та інші прямокрилі, але влітку і восени зграї рожевих шпаків можуть поїдати в садах соковиті плоди (вишні, шовковиці, винограду) і цим завдають істотної шкоди. Польовий горобець і інші зерноядні птахи харчуються насінням культурних рослин, проте своїх пташенят вони вигодовують комахами, серед яких багато шкідників. Зозулі, харчуючись шкідниками лісу, можуть придушити спалах їх розмноження,

в той же час, підкладаючи яйця в гнізда комахоїдних птахів (славки, коника, горихвістки, плиски та інші), вони викликають загибель частини їх виводків. Яструб-тетерев'ятник, корисний в дикій природі, як більшість хижаків, оселившись поблизу населеного пункту, може знищувати домашню птицю.

Всі ці приклади свідчать про те, що одна і та ж птах в різних умовах може бути і корисною та шкідливою. Тим не менше, переважна більшість можна вважати корисними. Особливо цінні такі птахи, як денні хижаки, сови, багато горобині. Багато птахів мають важливе значення для людини з економічної точки зору, до них відносяться промислові і мисливські види, численні породи свійської птиці.

Залучення і охорона птахів. Самий дешевий і ефективний метод боротьби з шкідниками саду. Надійні помічники садівника в боротьбі з

шкідниками плодових і ягідних культур – ластівки, шпаки, синиці, мухоловки, горихвістки, плиски, повзики, Пищуха та інші дрібні комахоїдні птахи. Особливо багато комах знищують птахи під час вигодовування пташенят. Не тільки комахоїдні, але і більшість зерноядних птахів (горобці, вівсянки, чижі, щиглики) вигодовують своїх пташенят комахами, збираючи їх на гілках і стовбурах дерев.

Значення птахів у природі і для людини різноманітне: запилення рослин та розповсюдження їх насіння і плодів (і таким чином регуляція чисельності) комах, павукоподібних, гризунів та інших, деякі птахи шкодять садам, посівам зернових. Птахи здавна служать предметом полювання, ряд видів одомашнений. Деякі птахи переносять збудників інфекцій. Велико естетичне значення птахів, оживляючих своєю присутністю і співом лісах і парки. Птахи є обов'язковим компонентом будь-якого біогеоценозу. Птахи є джерелом продуктів харчування.

З появою реактивних швидкісних літаків почастишали випадки зіткнення їх з птахами, іноді призводять до серйозних аварій. Це збиток запобігається відлякування птахів з району аеродромів і вибором трас польотів в обхід місць сезонних концентрацій птахів.

Зараз чисельність дуже багатьох видів сильно скоротилася, і вони можуть зникнути зовсім, якщо людина не буде їх активно охороняти.

РОЗДІЛ II. ДИДАКТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ

2.1. Альбатрос королівський.

Королівський альбатрос і споріднений йому мандрівний альбатрос є гігантами у світі птахів. Вчені довго відносили цих птахів до одного виду.

Птах розправив дужі крила,

Білі крила – мов вітрила.

- Гляньте-но, - кричить матрос, -

Там, у небі ...

(Альбатрос)

Основні дані

Королівський альбатрос, що летить над морем на довгих тонких крилах, має дуже величний вигляд. Молоді птахи, роками ширяють над водами південної півкулі. Птахи, які гніздуються на островах у південній частині Тихого океану, добувають корм для своїх пташенят неподалік від місць гніздування.

ЖИВЛЕННЯ

Королівські альбатроси, як й інші птахи цього виду, годуються переважно рибою і каракатицями, іноді – крилем та іншими дрібними ракоподібними. Вони полюють на здобич, що плаває біля поверхні, але в разі потреби можуть й пірнати.

Гострий, гачкувато заломлений дзьоб королівського альбатроса є ідеальним пристосуванням для лову здобичі і розчленування її на дрібніші частини. Деякі морські мешканці, наприклад, кальмари з'являються у великій кількості біля поверхні, головним чином вночі або перед бурею, тому королівські альбатроси годуються ночами і під час негоди. У гніздовий період королівські альбатроси багато часу проводять у польоті над морем. Добуваючи корм для пташенят, птахи часто пролітають по декілька сотень кілометрів. Спочатку вони годують пташенят маслянистою рідиною, а пізніше починають приносити їм дрібну живність.

РОЗМНОЖЕННЯ

У жовтні велика частина альбатросів повертається до місць гніздування. Самці прилітають першими, щоб привести до ладу старі гнізда або побудувати нові. Самотні дорослі птахи підшукують собі партнерів. Двоє птахів при цьому стають одне напроти одного, вертикально піднявши вгору дзьоби, і махають широко розставленими крилами. Виконання ритуалу птахами свідчить про їхню готовність разом доглядати гніздо і виховувати пташенят. Гнізда альбатросів досить примітивні споруди, ніякої підстилки в них немає, тому яйце лежить прямо на землі. Самка відкладає тільки одне яйце. Батьки змінюють один одного в гнізді приблизно щотижня. Насиджування триває близько 79 днів. Пташеня, що з'явилося з яйця, спочатку годують маслянистою рідиною, яку відригують прямо в його дзьоб. Підростаючи, пташеня стає все більш ненажерливим, тому його починають годувати обидва птаха. Батьки припиняють годувати пташеня, коли йому виповнюється 8 місяців. Декілька днів воно сидить у гнізді голодне, а потім, не витримавши, вирушає на пошуки їжі.

Самець і самка поперемінно насиджують яйце.

СПОСІБ ЖИТТЯ

Королівський альбатрос другий за величиною представник родини після мандрівного

альбатроса. Це найбільші літаючі птахи у світі. При попутному вітрі королівський альбатрос розпрямляє крила і годинами ширяє над просторами океану.

Подібно до інших альбатросів, королівський альбатрос у польоті користується повітряними течіями і при сильному вітрі розвиває швидкість до 100 км/год – це допомагає йому зберігати сили під час тривалих перельотів.

У безвітряну погоду альбатросові важко літати. У цей час він поперемінно то планерує, то махає крилами, на що витрачає багато зусиль. Коли вітру немає, птах сідає на воду і чекає його появи. За таких обставин важкі і довгі крила тільки заважають альбатросові.

Молоді птахи довго ведуть самотнє життя і перші 6-7 років свого життя проводять над водними просторами Південної півкулі. Молоді особини регулярно з'являються біля бережжя Південної Америки, у Перу, а також на півдні Бразилії. Потім альбатроси повертаються в рідні місця і тримаються поблизу, поки не виведуть перше пташеня. Королівські альбатроси – довгожителі. Відомо про птаха, вік якого сягнув 53 років.

Густе оперення допомагає пташеняті майже 8 місяців жити в суворих кліматичних умовах.

МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ

Гніздується на островах Чатем, Кемпбелл і Окленд в південній частині Тихого океану, а також на півдні Нової Зеландії. Птахів, які не беруть участі в розмноженні, постійно спостерігають над океанами Південної півкулі Землі.

ЧИ ВІДОМО ТОБІ, ЩО...

Щорічно зі 100 птахів гине тільки 3.

Альбатроси найдовше - 79 днів - насиджують яйця.

Пташенята альбатроса, як і дорослі птахи, стріляють солоними зарядами. Так вони захищаються від хижаків. Крім того, за допомогою цих виділень, нанесених на оперення птаха, досягається ефект його водонепроникності.

Наукову назву птахам дав Карл Лінней на честь давньогрецького героя Діомеда.

2.2. Беркут.

Беркут, якого ще називають королем птахів, живе в недоступних місцях північної півкулі. Взимку багато птахів відлітають на південь, і тоді їх можна зустріти в інших регіонах Землі.

Цей пташиний цар могутній,

В'є гніздо на гірській кручі.

Перед ним всі птахи меркнуть,

Хто ж це ? Гордовита пташка ...

(Беркут)

Основні дані

Беркут - це один з найбільших і величних птахів Європи. На нього полювали під приводом, що він убиває ягнят і є конкурентом людини при полюванні на дичину. Ставав він також і жертвою браконьєрів, що спустошували його гнізда.

РОЗМНОЖЕННЯ

Беркут влаштовує своє гніздо на виступі скелі або на великому дереві серед 19 000 пар королівських альбатросів. Найбільшу небезпеку становить забруднення місць існування королівського альбатроса.

Гнізда, побудовані на деревах, щороку обновлюються. Беркути утворюють пари на все життя. Кожна пара беркутів зазвичай має декілька гнізд. Шлюбний політ беркута складається з елементів повітряної акробатики: самець то стрімко летить донизу, то знову піднімається у небо. Зазвичай в березні-квітні відкладається перше яйце. Після того, як самиця почала його висиджувати, вона відкладає ще одне яйце. Яйця беркутів - брудно-білого кольору з бурими плямами і цятками. Перше пташеня вилуплюється на 3-4 дні раніше, ніж друге. Друге пташеня здебільшого гине від голоду, бо батьки піклуються лише про первістка.

МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ

Беркут у пошуках здобичі ширяє в повітрі і тому віддає перевагу великим відкритим просторам. У наші дні його можна зустріти у Східній Азії, в гірських і степових районах Європи і Північної Америки, де дичина не має змоги сховатися. Колись він жив на більших територіях. У наш час живе тільки у недоступних для людини місцях.

Беркут населяє північну й західну частини США, східні райони Канади, гірські райони Європи, Північної та Центральної Азії. Цього сильного птаха можна зустріти навіть у деяких північних районах Африки. У Європі беркут живе у Високих Татрах і Альпах, а також у гірських районах північної Швеції (в Карпатах і лісах України мешкає

біля десятка пар). Влітку цього орла можна побачити у ще незайманих цивілізацією гірських районах. Взимку ця ймовірність зростає. В цей час більшість птахів, перш за все молодих, залишає місця гніздувань і відлітає на південь. У багатьох місцях південної Швеції взимку люди навіть підгодовують беркутів м'ясом.

ЖИВЛЕННЯ Й ПОЛЮВАННЯ

Поживою для беркута є дрібні ссавці. Він також охоче живиться мертвечиною таких великих тварин, як олені або лосі. До інших видів його їжі відносяться дитинчата лисиці, норки й горностає. Нападає беркут і на дрібних птахів, вужів і ящірок. Більшу частину здобичі цей хижий птах схоплює на землі, але трапляється й так, що він полює на птахів і в повітрі.

Беркут ширяє над схилами гір і водних потоків, виганяючи свою потенційну жертву на відкрите місце. Досконалий зір дозволяє йому помітити здобич навіть на великій відстані.

БЕРКУТ І ЛЮДИНА

Території, на яких живуть і розмножуються беркути, постійно зменшуються.

В XIX сторіччі у великій кількості беркути гинули від рук землеробів і мисливців. Донедавна беркути гинули від отрутохімікатів, які використовували при обробці ґрунту, наприклад таких, як ДДТ та інші пестициди. Ці отрутохімікати накопичувалися в організмі беркутів.

Забруднення навколишнього середовища, а також знищення природних місць проживання, на яких беркути могли б полювати, негативно позначаються на чисельності популяції. Цей вид перебуває під охороною, однак, через безпосереднє знищення й забруднення місць його перебування, йому усе ще загрожує зникнення. Чисельність беркутів, які живуть в Альпах, стабілізувалася, оскільки тут немає загрози для їхнього існування.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Беркут став гербовим птахом багатьох держав. Зараз беркут майже зовсім зник. Охороняється законом в усіх країнах.

Широко розповсюджений у багатьох регіонах Європи, Азії і Північної Америки, зустрічається і в горах Північно-Західної Африки. Полює переважно на ховрашків, бабаків, пищиків, зайців, а також на великих птахів, що досягають розмірів крука, глухаря, лебедя або журавля. Бували випадки успішного полювання на лисиць, шакалів і молодняк копитних, у тому числі косуль, гірських козлів і баранів. Свої величезні гнізда із сучків і гілок пара беркутів будує на скелях і вершинах великих столітніх дерев.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

Гніздо беркута може досягати висоти 3,5 м.

На волі беркути живуть від 15 до 20 років. Птахи, які утримуються в неволі, зазвичай живуть від 40 до 45 років.

Беркут є сильним птахом – він здатний розвинути швидкість польоту до 150 кілометрів на годину.

2.3. Вільшанка.

Вільшанка - найчастіший гість у наших садах. Вона відноситься до найвідоміших видів птахів. Якщо хоча б раз вдалося привернути її за допомогою їжі до годівниці, вільшанка буде прилітати туди всю зиму.

Тане сніг, летять граки,

Всім очі сліплять промені.

Що дзвенить, ніби склянка?

Пісеньку співає ...

(Вільшанка)

Основні дані

У Європі вільшанки живуть насамперед на лісових просторах, однак вони також зустрічаються в парках, що заросли деревами, і в садах. У них є свої території, які вільшанки ретельно захищають.

МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ

У межах ареалу вільшанок можна зустріти на всіх природних лісових територіях. Гнізда птахи влаштовують на землі, поміж корінням дерев. Розвиток сільського господарства протягом останніх десятиліть спричинив сильну зміну пейзажу – зникло безліч лісів. Тому вільшанки часто гніздяться на лісових узліссях і в заростях,

Вони пристосувалися також і до життя в садах. Завдяки зміні місця перебування птахи настільки посмілишали, що більше не уникають людських поселень і охоче влаштовують в них свої гнізда.

Вся Європа, за винятком частини узбережжя Середземного моря й північної Скандинавії. Живе також у центральних областях Західного Сибіру, на Кавказі, у Малій Азії та Північно-Західній Африці.

РОЗМНОЖЕННЯ

Вільшанки, також як і інші співочі птахи, позначають свою територію голосним співом. Найголосніше вони співають навесні, у цей час спів здобуває ще один зміст – привернення самки.

Пісня вільшанки в шлюбний період починається звуками, що нагадують скрип незмащеного колеса воза, який піднімається вгору, а закінчується мелодійним передзвоном срібних дзвіночків.

Самець гарно залицяється до самки, приносячи їй усілякі ласощі, які вони потім разом з'їдають. Самка, натхненна весняним теплом, в'є гніздо. У лісовій хащі вона влаштовує його з листя, трави й коріння рослин, вистилає м'якою вовною.

Гнізда вільшанки будують у садах та неподалік від будинків, на карнизах веранд або в сараях. Інколи вони використовують і відкриті будиночки для птахів, якщо ці висять у відлюдних місцях.

Пташенята виводяться в період із травня по червень. Однак, буває, що гнізда вільшанки

влаштовують вже у лютому місяці. Після кладки яєць самка протягом 14 днів не залишає свого гнізда. У цей час там можна побачити тільки її коричневу спинку. Самець же увесь цей час піклується про їжу. Він приносить самці поживу інколи навіть тричі протягом однієї години. Про потомство протягом перших 2-3 тижнів піклуються обоє батьків. Після закінчення цього періоду пташенята вже починають літати самі й розпочинають самостійне життя. Ще до настання зими вони знаходять свої власні території, Якщо птахам вдалося відкласти яйця раніше, то після розпаду сімейної пари вільшанки приступають до другої кладки.

Нерідко буває й так, що самець ще продовжує піклуватися про пташенят з першого виводка, а самка вже сидить на яйцях вдруге.

СПІВ

Своїм співом птахи позначають територію та привертають до себе партнерів. Навесні, коли вільшанки-самці шукають самку, вони співають голосніше. Ранковий спів пов'язаний насамперед з позначенням території.

Вільшанки співають майже цілий рік. Пізнім літом, під час оперення, вони співають набагато тихіше, ніж звичайно. Починаючи з цього періоду і протягом всієї осені, і дорослі, і молоді особини виконують тиху, більш меланхолічну „осінню пісню“, головною метою якої є позначення зимової території. Самці починають співати свою весняну пісню вже в лютому. Пісня ця закінчується мелодійним передзвоном срібних дзвіночків. Особливо добре вільшанка співає відразу ж після сходу й заходу сонця - звідси й друга назва цього птаха - зорянка.

СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ВІЛЬШАНКОЮ

Вільшанку найпростіше можна побачити під час перекопування землі в садку. Вже через декілька хвилин праці на загорожі або на гілці сусіднього дерева з'явиться вільшанка, яка буде терпеливо чекати моменту, коли у свіжоскопаній землі можна буде пошукати що-небудь їстівне. Вільшанки - часті гості в садах, тут вони сідають на голу землю так само охоче, як і на кущі троянд або інших рослин. Цих птахів можна принадити до годівниці, у якій вони знайдуть різноманітний корм, у тому числі пасують їм і вівсяні пластівці. Якщо вистачить терпіння, то вільшанку можна приручити - тоді вона братиме поживу прямо із руки. Важливо, щоб не злякати її, але й не можна заохочувати пташку до зайвої довірливості, особливо, якщо поблизу є кіт. Вільшанка іноді гніздиться і у викинутому посуді, наприклад, у старому відрі, яке лежить під живоплотом, і у будиночку для птахів.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

В Англії так називають поштарів через їхню червону уніформу. Вільшанки асоціювалися також зі святковими листівками.

У Великобританії та Центральній Європі вільшанки живуть поблизу людських поселень. В інших країнах Європи їх відстрілюють заради спортивного інтересу або з метою споживання в їжу.

Третина всіх молодих вільшанок вмирає ще до закінчення першого року життя. Їх наздоганяють хижаки або ж вони гинуть від голоду, бо не в змозі про себе подбати. Десята частина дорослих вільшанок гине, захищаючи свою територію від ворогів.

ЗБЕРЕЖЕННЯ

Чисельність її популяції досить стабільна. Вирубування лісів не призвело до зменшення чисельності вільшанок - вони пристосувалися до інших умов життя.

2.4. Голуб.

Цікаво, що з давніх давен голуби вважалися священними птахами.

Вони бувають сизі, білі,

Воркують, в парку проживають.

Вважають їх птахами миру,

На щастя в небо випускають.

І линуть в сині голубій

Птахи чудові — ...

(Голуби)

Основні дані

Представляємо цікаві факти про голубів.

Ці пернаті в змозі долати дистанцію в 900 км щодня. Швидкість цих літунів досягає 70 км / год. У середньому голуби живуть близько 20 років. А ще на нашій планеті споруджено близько 30 пам'ятників, присвячених саме голубам.

У світі налічується близько 300 видів різновидів голубів. Пташки воліють жити в теплих погодних умовах, тому зустріти їх на холодній території майже неможливо.

Шубка дорослого голуба налічує близько 10 тис. пір'їнок. Голуб може похвалитися чудовим зором. Ці пернаті бачать в 3 рази швидше, ніж людина. Як це визначити? Легко. Ми за одну секунду бачимо 24 кадра, а голуб — 75.

Цікаво, що древній Вавилон був містом голубів.

Ці пташки славляться своїм умінням «носити біля людського житла, оскільки кам'яні споруди нагадують природні житла, а харчові відходи служать надійною кормовою базою у будь-який час року. У природі середня тривалість життя птаха складає зазвичай не більше трьох-п'яти років, при розведенні в домашніх умовах вони часто доживають до 15-річного віку, а окремі особини і до 35-ти років.

РОЗМНОЖЕННЯ І РОЗВИТОК

Розмноження на всьому протязі ареалу може проходити в будь-який час року, проте в

помірному кліматі північної півкулі найчастіше доводиться на березень - жовтень. Парування завжди передує шлюбна церемонія, під час якої самець крутиться біля самки, переслідує її, роздуває шию, пригинає до землі голову, розпускає крила і голосно воркує. Танець неодмінно супроводжується гучним воркуванням. Після закінчення церемонії самець і самка доглядають один за одним - чистять пір'я і «цілуються», стикаючись дзьобами.

Протягом року буває до 7-8 кладок, кожна з яких зазвичай складається з двох (рідше одного) яєць, що відкладаються з інтервалом в дві доби. Яйця білі, з гладкою і злегка блискучою шкаралупою, розміром від 35 × 25 до 43 × 32 мм. Насижують обое батьків по черзі, проте більшу частину часу проводить в гнізді самка. Самець, як правило, сидить в середині дня,

чекаючи повернення самки з водопою. Якщо голубка довго не повертається, батько нетерпляче воркує, кличучи її. Сліпі, з рідкісним жовтуватим пухом пташенята з'являються асинхронно через 16-19 днів.

Перші дні обидва батьки годують пташенят відрижкою з зоба, так званим «голубиних молочком» - поживною сумішшю, що виробляється в зобі птахів (особливість, характерна для всіх видів голубів).

СПОСТЕРЕЖЕННЯ ГОЛУБА

Ще коли люди жили в печерах, сизий голуб був їх сусідом. Пізніше в гірських долинах Закавказзя і Близького Сходу люди почали вирощувати пшеницю і ячмінь. Незабаром першим хліборобам довелося охороняти свої посіви від пташиних зграй. Напевно, тоді сизі голуби прилітали спочатку на перші оброблені поля, а пізніше на пошуки загублених зернин і в поселення осілих хліборобів. Голуби почали гніздитися під солом'яною покрівлею людських осель. У наші дні нащадки цих птахів живуть у напівдикому стані у містах і селах. Багато домашніх голубів зберігають сизе забарвлення — вбрання їх диких родичів. До нашого часу виведено 150 порід голубів: декоративних, м'ясних і поштових. Непереборне прагнення голубів повернутися до рідного гнізда помічено здавна. Як гінців, що несли звістку, їх використовували, напевно, ще до появи писемності. Мандрівні торговці і воїни брали із собою в дорогу голубів. Потім птахів випускали, прив'язавши до ніжки клаптик умовного кольору. Голуб, повернувшись у домівку, таким чином сповіщав домочадців, що купець живий і здоровий, а рідним полководця — гірку звістку про його поразку чи загибель. Після появи писемності поштових голубів використовували дуже часто — аж до ХХ століття! У наш час немало любителів утримують голубів різних порід і забарвлення, обладнуючи їм спеціальне житло — голуб'ятню.

Голуби вважаються птахом світу. Це воістину красиві пернаті, які вражають своїми навичками і рекордами.

Голуб з незапам'ятних часів вважається птахом світу. Він відображений у вигляді пам'ятника більш ніж в 30 містах планети. Ці дивовижні птахи сповнені загадок і таємниць, які дуже цікаво розкривати багатьом людям. Сьогодні ми розглянемо цікаві факти про голубів, які не залишать байдужими будь-кого. На всій планеті Земля існує понад 300 видів цих птахів. Вони живуть в кожній частині світу, окрім, самих холодних областей, але більша частина голубів живе в тропіках. Дивовижним творінням природи у цих унікальних істот є зір. Його зовсім не здатні засліпити ні сонце, ні «блиски» електрозварювальних апаратів.

Навіть у таких умовах птах може знайти дуже маленькі зернятка серед каміння. Та що там прямі сонячні промені, якщо навіть спалахи лазерів не здатні пошкодити сітківку ока голуба. Такі здібності зору цих істот дає своєрідна сполучна тканина, яка здатна змінити щільність, тобто бути прозорою, або потемніти і не пропускати промені. Дивно, але ці птахи сприймають навіть більше кадрів в секунду, ніж люди. Для порівняння, якщо людське око може сприйняти 24 кадру, то око голуба близько 75! Читайте також: цікаві факти про тварин. Будова тіла голуба теж вельми цікава: короткі, але міцні ніжки носять на собі пухкенький тулуб і маленьку голівку. Доросла особина має близько 10 тисяч пір'їн. Деякі види мають пір'я спеціальної незвичайної форми, вони допомагають їм летіти на дуже повільних швидкостях. Інші види мають інші пір'їнки, що виробляють спеціальні звуки в польоті. А найцікавішим є те, що вони спілкуються за допомогою саме цих «мелодій». Вуличні голуби влаштовані трохи інакше, ніж інші. Вони набивають шлунок до упору, а коли місця вже не залишається, то їжа відправляється прямо в зоб, який складається з лівої і правої частини. У першу чергу заповнюється ліва сторона, а потім і права. Цією особливістю вони чимось нагадують хом'ячків. Існує дивовижний вид цих птахів, що виділяється з понад інших, який має назву Бірмінгемський ролер. Вони здатні прямо під час польоту виконувати сальто, і навіть не один раз а цілу серію. На жаль, вчені поки не можуть пояснити, навіщо вони роблять подібні трюки, але багато розвідників цих птахів подекують, що ролерам просто подобаються подібні забави. Більшість голубів мають сумчасте пір'я частіше вони бувають чорні, коричневі, сині, сірі. Самки і самці більшості видів схожі між собою однак самці більші і розумніші. Голубів одомашнили досить давно. Їх постійно використовували як поштарів на великих відстанях. Голуб дуже вірна істота.

2.5. Гава.

Гава - вид або підвид птахів роду ворон. Молоді гави, які будують гніздо перший раз в житті, не знають, який матеріал для цього потрібно. Спочатку вони хапають абсолютно невідповідні за формою і розміром палиці, але швидко вчаться підбирати такі, які цілком придатні для будівництва.

Завітайте до крамнички!

Персні, гудзики і стрічки -

Пропонує всім оздобу

Господиня довгодзьоба.

(Гава)

-

Основні дані

Спина та черевний бік забарвлені у сірий колір, голова, крила, хвіст та маніжка – у чорний. Крила сильні, загострені, тілобудова міцна. Тонкі довгі ноги оперені до цівки, три довгих пальці звернені вперед, один – назад. Рувові пера хвоста досить довгі. Потужний та гострий дзьоб біля основи чорний, а на кінці – сірий. Довжина тіла близько 50 см. маса тіла 460—735 грамів, розмах крил — до 1 метра, тривалість життя 35-50 років. Голос — різні модифікації каркання, найчастіше хрипле «карр» з закритим звуком у кінці. Ворони також співають, видаючи неголосні звуки, схожі на цвірінчання. Деякі птахи вміло копіюють голоси інших пернатих або повторюють звуки, що десь почули. По землі пересувається широкими кроками, у випадку небезпеки починає стрибати. Поза гніздовим сезоном сірі ворони живуть у великих зграях, нерідко в компанії з іншими пернатими – найчастіше з граками або галками.

МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ

Широко розповсюджена в Центральній і [Східній Європі](#), [Азії](#) і [Єгипті](#), Західному Сибіру, та на [Близькому Сході](#). У Європі ареал її проживання простягається із заходу на схід від Данії, [Східної Німеччини](#), [Чехії](#) та [Австрії](#). Гава водяться також в [Ірландії](#), [Шотландії](#), на [Скандинавському півострові](#), а також на південь від [Альп](#). Типове життєве середовище – це, головним чином, відкрита сільська місцевість, узлісся та міські парки, міста та приміські зони. Гава водиться на всій території України.

ЖИВЛЕННЯ

Їжа гав дуже різноманітна: це рослинність (як насіння, так й самі рослини), комахи, пташенята інших птахів та їхні яйця, ящірки, дрібні гризуни, інші дрібні тварини; також гава не гребує харчовими рештками, залишеними людьми.

СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ГАВОЮ

У гніздовий сезон, птахи знаходять собі пару та займають домашні ділянки. [Гніздо](#) гава будує на початку квітня. Гніздо птаха є чашовидною побудовою, зазвичай розташоване в розвилці товстих гілок у кроні високих дерев, складене з дрібних гілочок і прутиків, стебел очерету, скріплених глиною та дерном. Зсередини гніздо гава вистилає пір'ям, травою або вовною. Біля гнізда поводить себе обережно і непомітно. Після обов'язкового ритуалу залицяння та парубання, самиця відкладає 4-6 яєць блідо-зеленого або блакитнуватого забарвлення з бурими або сірими крапинками. Кладку насиджує тільки самиця, самець годує її в період насиджування. Через 30 днів вилуплюються пташенята, годують їх обоє батьків. Пташенята весь перший місяць сидять у гнізді, харчуючись тим, що принесуть батьки. Залишивши гніздо у віці 4-5 тижнів, молодь ще деякий час тримається біля батьків, вимагаючи їжу. Як правило, молоді птахи починають розмножуватись тільки у віці 4 років, хоча статево зрілими стають уже в 2 роки.

Поза гніздовим сезоном гава живуть у великих зграях, нерідко в компанії з іншими пернатими – найчастіше з граками або галками. Вранці вся зграя вилітає на пошуки харчів, а ночує завжди в одному і тому ж місці. Гава, які живуть у сільській місцевості, харчуються слимаками, дощовими червами, різноманітними комахами та їх личинками. У місцях, де є водойми, птахи ловлять дрібну рибу, пуголовків та різних амфібій, а іноді поїдають і дрібних ссавців. Повільно розходжуючи по землі або усівшись на якому-небудь високому пункті спостереження, гава видивляються поживу, яку убивають ударом дзьоба та заковтують. Навесні та влітку до раціону гава входить і рослинна ЖИВЛЕННЯ – ягоди, насіння, ніжні молоді бруньки та паростки. Ці птахи не гидують падлом, розорюють чужі гнізда і часто

годуються на міських звалищах. Під вечір дружня зграя відлітає на ночівлю до високих дерев на узліссях, до гаю серед поля або міського парку. Між собою птахи спілкуються характерним хриплим карканням. Гави також співають, видаючи неголосні звуки, схожі на цвірінчання. Деякі птахи вміло копіюють голоси інших пернатих або повторюють звуки, що десь почули.

2.6. Дятел строкатий малий.

Малий строкатий дятел - це найменший представник родини дятлових. Мешкає на території Європи. Цього птаха, як і інших дятлів, набагато легше почути, ніж побачити.

Вірно людям я служу,

Їм дерева стережу.

Дзьоб міцний і гострий маю,

Шкідників їм добуваю.

(Дятел)

Основні дані

Стукіт малого строкатого дятла не дуже гучний, проте він відрізняється тим, що удари повторюються частіше, ніж удари великого строкатого дятла. Своїм міцним дзьобом птах видовбує в дереві гніздо. Особлива будова ніг і жорсткий хвіст допомагають малому строкатому дятлові пересуватися по стовбуру дерева.

ЖИВЛЕННЯ

Строкатий дятел харчується багатьма видами комах і личинок. Найсуворіший час у житті дятлів - це пізня осінь і зима. Інші види дятлів, наприклад, великий строкатий дятел, взимку переходять на рослинний корм - вони харчуються насінням, яке дістають з шишок. Проте малому строкатому дятлові така робота не під силу. Отож усю зиму, як і влітку, він мусить добуває комах, що причаїлися в щілинах, під корою та в тріщинах дерев. Огляд дерева птах починає знизу. Дзьобом дятел довбає кору, а своїм довгим, клейким, з гострими і твердими щербинами на краях язиком він дістає з отвору комах і їхніх личинок.

Малий строкатий дятел влітку живиться різними комахами-шкідниками, ними ж він вигодовує і пташенят.

МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ

Малий строкатий дятел досить сильно поширений на території всієї Європи і в Азії. В наші дні в Центральній Європі мешкає нечисленна його популяція. Малі строкаті дятли живуть в листяних і змішаних лісах, їхній стукіт чути у парках і старих фруктових садах. Вони віддають перевагу місцям, де ростуть липи, берези, верби і фруктові дерева. Дятли приносять неоціниму користь. Вони знищують комах-паразитів, що вражають дерева. У місцях, де з якої-небудь причини дятли зникли, ці комахи успішно розмножуються.

РОЗМНОЖЕННЯ

Поза періодом гніздування малі строкаті дятли тримаються поодиночі. У пари птахи об'єднуються рано навесні. Характерним стуком парні птахи повідомляють сусідів про те, що дана територія зайнята. Гнізда дятли влаштовують у дуплах. Вони знаходяться на висоті від 2 до 25 метрів над землею. Самець і самка довбають дерево поперемінно.

Яйця насиджують також по черзі. Самка малого строкатого дятла відкладає 4-6 яєць. Зазвичай у гнізді немає ніякої підстилки. Пташенята виховуються по спартанськи - сидять вони прямо на голій підлозі. У дятленят є спеціальні „п'яткові мозолі", які зникають після вильоту з гнізда. Вони необхідні, щоб захистити ніжки малюків від стирання об шорсткі стінки дупла. Самець і самка разом вигодовують пташенят. У середньому вони прилітають у гніздо 300 разів на день. Дятлята проводять у гнізді близько трьох тижнів. Після їх вильоту з гнізда батьки продовжують вигодовувати пташенят ще місяць. Потім пташенята розлітаються, а самка і самець розлучаються, щоб вижити взимку.

СПОСТЕРЕЖЕННЯ ДЯТЛА

Малого строкатого дятла легше почути, ніж побачити. Одиночний звук „кік", який видає цей птах, схожий на звуки, що видаються великим строкатим дятлом. Проте малий строкатий дятел видає їх рідше, ніж великий, і тихіше. Інший його позивний сигнал - „кі-кі-кі" - чути навіть на великій відстані. Ві Найбільший представник родини - чорний дятел. Він відкладає яйця в дуплах на висоті 2 000 м над рівнем моря. Нерідко цей птах робить вхід у гніздо овальним, проте частіше все ж таки зустрічаються квадратні отвори. Він невтомно стукає по корі, цей стукіт чути здалеку дятел робить від 8 до 12 тисяч ударів дзьобом за день.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

Дятли грають важливу роль у житті лісу. Учені довели, що ці птахи довбають тільки заражені шкідниками дерева.

Після того, як пташенята залишать гніздо, птахи використовують його тільки як нічний притулок або ховаються в ньому від негоди.

Малий строкатий дятел довбає дерево дуже швидко. Він робить 30 ударів за секунду.

МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ

Листяні ліси, парки і старі фруктові сади на території Європи і частини Азії, від Іспанії і Англії до Владивостока (Росія), на південному сході до Ірану. Малий строкатий дятел зустрічається також у Північній Африці.

ЗБЕРЕЖЕННЯ

Малий строкатий дятел в Центральній Європі трапляється рідко. У багатьох країнах цей вид знаходиться під охороною.

2.7. Ему.

Ему - це великий австралійський птах, що не літає. Він, разом з кенгуру, є гербовою твариною цієї країни. Ему не тільки чудовий бігун, але й прекрасний плавець.

Довгошій, довгоногий,

Мчить, як вітер, край дороги,

Тільки куряви здіймає.

Птах, однак, цей не літає.

Має голову маленьку,

Вкриту пухом, всю чорненьку.

Схожий пух на діадему...

Познайомтесь: цей птах ...

(Ему)

-

Основні дані

Звичайне оперення ему - темного забарвлення, а до періоду гніздування воно стає світло-коричневим. Цей незвичайний птах, що не літає, є близьким родичем казуара, нанду і африканського страуса. Усі ці птахи мають подібну між собою будову черепа і однаково довгі, сильні ноги.

РОЗМНОЖЕННЯ

Самець споруджує на землі платформу овальної форми, завдовжки 1 м і завширшки 70 см. Гніздо вистилається травою, листям і гілочками.

Самка відкладає в гніздо 7-8 великих, оливково-зелених яєць. Цікаво, що насиджує яйця і піклується про пташенят самець, а не самка. Дбайливий батько протягом 56-66 днів насиджує яйця, при цьому весь цей час він не їсть і лише зрідка ходить на водопій. Слід зауважити, що в перший і останній тижні насиджування самець із гнізда взагалі не відлучається - навіть на водопій. За весь цей час самець ему втрачає до третини своєї ваги. Пташенята викльовуються через 56-66 днів і досить швидко залишають гніздо. Після появи пташенят самець зосереджує на них всю свою увагу. Він піклується про пташенят протягом

5-7 місяців

ЕМУ Й ЛЮДИНА

А. Брем описував шість видів ему, які мешкали на островах, що оточували Австралію. На жаль, перші переселенці повністю знищили популяції цих птахів, тому нині відомий тільки один вид ему. Цих дивовижних птахів вбивали заради м'яса. З їхнього жиру виготовляли олію, яку використовували в лікарських цілях і як паливо. У наші дні ему знищують, тому що вони завдають відчутної шкоди сільському господарству. Ему випивають також воду і поїдають траву на пасовищах, де випасаються отари овець. Популяція ему на австралійському континенті збереглася, незважаючи на всі урядові програми з їх винищення. Піклування людей про ему проявляється в тому, що вони влаштовують для цих птахів напувалки.

СПОСІБ ЖИТТЯ

Поза періодом гніздування ему тримаються невеликими групами. У посушливі періоди об'єднуються в багатотисячні зграї. Ему - птахи-номади, тобто кочівники. У пошуках їжі вони долають величезні відстані. Ему чудово пристосовані для подорожей, тому лише в період гніздування, коли самці насиджують яйця, вони на довгий час затримуються в одному місці. Знайшовши багате джерело їжі, ему накопичують жир. Завдяки цьому птах, маса якого складає 45 кг, виживає в голодний час, коли його маса зменшується до 30 кг (самці під час насиджування втрачають до однієї третини ваги).

ЖИВЛЕННЯ

Ему дуже ретельно вибирає собі їжу. Віддає перевагу ситній їжі, тобто насінню, брунькам рослин і фруктам. Поїдає і соковиті коріння. Траву і сухі гілки ему не їсть навіть тоді, коли кращого корму немає. Ему поїдає також комах, ящірок і гризунів, особливо якщо їх є вдосталь. Проковтує камінчики, що сприяє кращому перетравлюванню їжі у шлунку. Деякі камінчики можуть бути досить великими і досягати маси до 50 г.

Ему потребує регулярного водопою, крім того, він є чудовим плавцем. Завдяки поживному корму маленькі страусенята досить швидко виростають. Велика кількість їжі та її доступність є причиною швидкого збільшення чисельності цього виду.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Ему - нелітаючий птах. Його маса - 55 кг, висота — 170 см. Живе по всій Австралії, їх можна зустріти у степах і напівпустелях. Гнізда обладнують на землі із щільно збитої трави. Тут вони відкладають 8—10 яєць, які насиджує батько. Живляться свіжими пагонами трави, насінням, ягодами, можуть поласувати і саранчею та кониками. Часто псують урожай, поїдаючи посіви на полях. Тому нерідко на них полюють фермери.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

Перші австралійські переселенці з яєць ему готували омлет. Декілька людей могли насититися одним яйцем. Жовток яйця ему містить багато жиру, тому кухарі зазвичай

виливали яйця зі шкаралупи, залишали їх на ніч, щоб вони охололи, і наступного дня перед смаженням збирали жир.

Птахи отримали назву „ему“ за свій пронизливо-закличний крик „е-м-уу“.

МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ

Живе в чагарникових піщаних пустелях і степах Австралії та на острові Тасманія.

ЗБЕРЕЖЕННЯ

У Австралії ему – численний вид, який не перебуває в небезпеці, попри те, що місця його проживання знищуються і замість них з'являються сільськогосподарські угіддя. У багатьох регіонах чисельність ему знаходиться під постійним контролем.

2.8. Зміїд.

Зміїд – велика хижа птаха з відносно великою головою.

Основні дані

Верх темний, сірувато-бурий, низ майже білий з чорним малюнком (у різних птахів малюнок різної інтенсивності), горло і зоб у деяких птахів темні. На довгому хвості 3-4, звичайно 3, нерізкі темні смуги (смуга скраю хвоста яскравіша і більш виражена). Очі жовті, великі. Лапи блакитно-сірі.

Самки і самці однакового розміру і забарвлення.

Маса 1,2-2,3 кг, довжина - 62-72 см, крило - 50,5-60,5 см, розмах - 170-185 см.

У молодих зміїдів низ темніший, вони з охристим відтінком на спинній стороні і звичайно з продовгуватим, а не поперечним, на противагу дорослим особинам, малюнком на черевці.

В польоті характерні широкі великі крила з розставленим на кінцях пір'ям і доволі довгий хвіст з 3-4 темними поперечними смугами. Пропорції крила доволі характерні: плече і передпліччя довгі, а кистьова частина коротка. Крила в польоті тримає горизонтально або трохи припіднятими. Під час полювання часто "трясється" на місці як скопа. Зависаючи, практично не махає крильми, рухаючи лише їхніми кінчиками майже паралельно до тіла, при цьому розставляє віялом хвіст і низько опускає свою, достатньо велику голову. Потім каменем падає вниз. Якщо спроба була невдалою, зміїд, перемістившись трохи далі, знову зависає, і сцена повторюється.

МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ

В Україні гніздиться переважно на Поліссі та в лісостеповій зоні; зустрічається в Українських Карпатах і Кримських горах (гніздиться до верхньої межі лісового поясу). Ареал

виду охоплює Південну Євразію та Північну Африку. Зимує у південній частині ареалу.

На жаль зміїд у більшості областей рідкісний (подекуди дуже рідкісний) вид. Найбільше гнізд (4 на 100 км²) зареєстровано у долині річки Льви (басейн Прип'яті, Рівненська область) та у лісах Мошногірського кряжа (Черкаська область).

Мешкає в старих високостовбурних лісах (поблизу галявин, вирубок та боліт). Режим дня зміїда повністю залежить від способу життя змій і тому суттєво відрізняється від добової активності інших хижих птахів. Більшість денних пернатих хижаків просинаються на світанку, полювати починають з 4-5 години ранку і закінчують в сутінках, до 8-9 години вечора. Холоднокровні рептилії виповзають з нічних схованок лише коли повітря достатньо прогрівается. Тому мерзлякуватий росистий ранок не пророкує зміїду ніяких мисливських трофеїв, і він відправляється на промисел пізніше, десь о годині 8-9 ранку. Та й закінчує полювання раніше за інших хижаків — десь до 5-6 години після обіду. "Робочий день" зміїда (8-9 годин) майже вдвічі коротший, ніж у більшості денних хижих птахів (16-17 годин).

ГНІЗДУВАННЯ

Гнізда влаштовує, як правило, на окраїнах масивів (на крайніх деревах або не далше 500 м від відкритого простору) так, щоб воно було добре прихованим від при спостереженні знизу, і при цьому був добрий підліт до гнізда.

Улюбленим деревом для побудови гнізда є сосна, а в широколистяних лісах - дуб. Висота розташування гнізд від 6 до 20 м.

Гніздо відносно розмірів хижака дуже мале і не приховує птаха, який висиджує кладку. У доросліших пташенят часто видно спину, навіть коли вони просто лежать в гнізді. Розмір збудованого гнізда складає в діаметр 45-65 см, в висоту 30-58 см, діаметр лотка - 30-50 см, глибина лотка 13-20 см. Розміри багаторічних гнізд: діаметр 65-140 см, висота 60-115 см, діаметр лотка 45-50 см, глибина лотка 13-20 см. Гніздо будується з патичків і виглядає дуже крихким.

В кладці 1 яйце білого кольору, може мати плями, жовтувате або зеленувате на при просвічуванні.

Пташенята менш рухливі порівняно зі своїми однолітками. В кінці липня — на початку серпня пташенята вже повністю оперюються і розмірами не поступаються батькам, але залишаються в'ялими і боязливими. Інші хижакі — як хижакі: навіть маленькі боривітрики, побачивши біля гнізда людину, миттєво перекидаються на спину і фехтувальними випадами кігтистих лап утримують ворога на чималій дистанції. Молодий же зміїд, угледівши людину ще на відстані 30—50 метрів від гніздового дерева, припишкне, втискається в лоток і надовго ціпеніє. Після зникнення людини, пташеня майже годину залишається тихим апатичним навіть до прильоту дорослої птахи з апетитною гадюкою. Такі ж лякливі і дорослі птахи. Помітивши спостерігача на відстані 200-300 метрів від гнізда, вони тихо ховаються, іноді не виявляючи себе навіть криком.

Процедура годування пташеняти надзвичайно складна. Спочатку пташеня хапає змію за хвіст і починає тягнути її з батьківського горла. Для дорослої птахи ця операція навряд чи приємна, тим більше, що зміїні лусочки направлені назад. Іноді таке витягування триває 5—10 хвилин і більше, в залежності від розмірів змії. Витягнувши, нарешті, здобич з рота

батьків, пташеня починає само її заковтувати і також обов'язково з голови (помилково почавши з хвоста, відразу ж її випльовує). Довгу змію ковтає довго — до півгодини і більше. Часто змії приносять в гніздо ще живими. Тоді витягнута з горла змія починала рухатися, і схопити її за голову недосвідченому пташеняті було непросто. Цікава деталь (можливо, випадкова): живу гадюку відразу ж перехоплювала лапою за голову сидяча на гнізді доросла птаха, пташеняті ж була надана можливість справитися з вертким вужем.

СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ЗМІЄДОМ

"Ледар мимоволі" – не зовсім справедливо сказати так про змієда, але його "продуктивність праці" і справді низькувата. Тому, ймовірно, і пташеня у нього тільки одне: більше з такою активністю не вигодувати. За день майже дорослому пташеняті батьки приносять 3-4 змії довжиною 30-60 сантиметрів і масою від 20 до 90 грам. Загальний добовий раціон влітку складає в середньому 120-150 грам, тобто тільки 8-10% його власної маси в цьому віці. За період вигодовування батьки приносять пташеняті 240-270 змії.

В пустелях, де змії, без сумніву, більше, дорослі птахи добувають пташенятам приблизно таку ж кількість корму — за день 4-7 змії. Помічено що в спеку активність змієда різко падає: при температурі вище 40°C батьки приносили пташеняті щоденно по 1-2 змії при чому майже половину здобичі складали отруйні гадюки, а решту — вужі. Інших тварин, зокрема ящірок, пташенята від батьків отримують рідко. В Середній Азії і деяких інших районах в здобичі змієдів відмічали ящірок і зрідка жаб, мишовидних гризунів, пташенят. Однак всюди, де спостерігали за цими птахами,— в Мецери і на Хопрі в Туркменії та Приараллі, Таджикистані і Криму, в Угорщині і Франції,— вони справно підтверджували свою репутацію, виловлюючи змії частіше, ніж інших тварин.

Щоб ловити змії, тим більше отруйних, потрібне вміння. Невдала атака може закінчитися для мисливця плачевно. Однак, не всі спеціалісти вважають, що змієд завжди гине від укусу отруйної змії, однак навіть в експериментах з благополучним кінцем вкушені гадюками змієди хромали і довго перебували в болісному стані.

Помітивши змію, хижак на деяку мить зависає в повітрі, тріпочучи крильми, і різко падає вниз. В цей момент його рухи розраховані з точністю до міліметра, до долі секунди. Зуміє схопити змію за голову або шию — буде з обідом, трішки промахнеться — може отримати смертельну дозу зміїної отрути. Таке вже в нього полювання: "або пан, або пропав". Спійману змію хижак заковтує з голови, але не цілком, тому коли змієд летить зі спійманою здобиччю у нього з дзьобу зазвичай звисає зміїний хвіст. Хоча зафіксовані випадки, коли змієд приносив змію в лапах.

ЗБЕРЕЖЕННЯ

Змієда занесено до Червоної книги Української РСР (1980) та Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що перебувають під загрозою зникнення (1973). Охороняється у Поліському природному заповіднику.

2.9. Жайворонок польовий.

Польовий жайворонок піднімається високо в небо рано-вранці, ще вдосвіта. Злітає майже вертикально вгору, зависає в небі і без втоми співає – його пісня лунає далеко над полями.

В мене є великий хист,

Я співаю, як артист.

Спів мій радісний усюди

Дуже люблять слухать люди.

(Жайворонок)

Основні дані

Польовий жайворонок вважається першим провісником весни. Жайворонок - типовий для сільського пейзажу птах. Його характерні трелі лунають над полями і узліссями. У зв'язку з розвитком сільського господарства, використанням людиною сільгосптехніки, мінеральних добрив та пестицидів чисельність жайворонків почала скорочуватися.

РОЗМНОЖЕННЯ

Із місць зимування польові жайворонки повертаються у березні або квітні. Самець співом починає привертати до себе увагу самок. Співає зазвичай на льоту, злітаючи майже вертикально вгору, поки не стане майже невидимим. Постійний спів - це ще і спосіб позначити ділянку. Оперення самця в період розмноження так само непримітне, як і в інші місяці, але птах компенсує це красивим співом. Він злітає вгору і зависає в повітрі, виспівуючи свою пісню. Так продовжується декілька хвилин, потім самець несподівано, продовжуючи співати, складає крила й каменем падає вниз. Тільки в останню мить, біля самої землі, розпрямляє крила, щоб успішно приземлитися. Самка влаштовує гніздо в ямці, сплітаючи його з травинок та дрібних корінців. Потім відкладає від 3 до 5 бежевих яєць з темно-коричневими цятками. Яйця насиджує протягом 12-14 днів. З початку весни до кінця літа у польових жайворонків буває дві, а іноді навіть 3 кладки. Самець продовжує співати навіть тоді, коли самка вже зайнята облаштуванням гнізда й насиджуванням яєць. Пташенята залишають гніздо у віці 10-14 днів, але якийсь час ще залежать від батьків. Сховавшись неподалік від гнізда, вони чекають, коли ті принесуть їжу. Про пташенят батьки піклуються разом, вони разом здобувають для них корм.

ЖИВЛЕННЯ

Раціон жайворонка різноманітний. Влітку він ловить гусінь, стоніг, різних комах та дощових черв'яків. Щонайменше половина його корму є не тваринного, а рослинного походження. Восени і взимку ці птахи поїдають насіння трав і зерна хлібних злаків (в основному пшениці). Пташки поїдають зелені частини рослин. На полях зернових культур великі зграї жайворонків можуть завдавати шкоди, ласуючи молодими паростками. Це відбувається тому, що улюблена ЖИВЛЕННЯ жайворонків - бур'яни.

МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ

Жайворонок віддає перевагу плоским і горбистим рівнинам, відкритим, порослим травною пасовищам, заболоченим місцевостям і навіть вологим лукам. Особливо добрі умови для життя жайворонок знаходить на морському узбережжі, на луках і пасовищах, які рідко використовуються, де пасуться в основному вівці і де можна знайти належне місце для гнізда. Жайворонок також може пристосуватися до життя біля бідних низовинних боліт.

У всій Європі, окрім найпівнічніших її районів, у Північній Африці і на більшій частині Азії. Був завезений до Австралії і Нової Зеландії.

ЖАЙВОРОНОК І ЛЮДИНА

Польового жайворонка століттями оспівували багато поетів та композиторів. Європейці намагалися акліматизувати цього птаха у різних країнах світу. Жайворонка також часто тримали вдома. За винятком періоду гніздування жайворонки збираються у великі зграї, які завдають серйозної шкоди сходам зернових культур. Сучасне сільське господарство займає все більше територій, придатних для проживання цих птахів і, на жаль, чисельність жайворонків постійно зменшується.

СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЖАЙВОРОНКА

Сіро-коричневий жайворонок намагається якнайкраще сховати своє гніздо в густій траві. Птах влаштовує його на землі, в невеликому поглибленні серед чагарників. Прилетівши, жайворонк ніколи не сідає поряд з ним. Самця можна впізнати за характерним співом, який триває іноді 15 хвилин без перерви, хоча сам співак видніється маленькою цяткою високо в небі. Він співає також і на землі, але якщо його сполошити, він відразу, не припиняючи співу, піднімається в повітря. Польовий жайворонк співає протягом всього шлюбного періоду. Тільки туманними днями і в серпні-вересні, під час линьки, його спів затихає.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

Колись люди прагнули навчити жайворонка наслідувати певним мелодіям. У 1917 р. було видано зібрання музичних творів, створених для польових, лісових жайворонків та інших видів птахів. Їх повинні були грати на спеціальній флейті - флажолеті.

Як і всі співочі птахи, жайворонки повинні вивчити свою пісню. Це підтверджується тим, що молодий жайворонк, взятий з гнізда ще до того, як він вивчить пісню батьків, може точно повторити інші, почуті ним мелодії.

Пісні більшості птахів одного виду, які живуть в різних частинах світу, як правило, сильно відрізняються. Але всі польові жайворонки у світі співають однаково.

Жайворонк - це один з небагатьох співочих птахів Центральної Європи, який токує на землі. Самець під час токування регулярно підстрибує в повітря.

Жайворонки, що живуть у природі, - добрі імітатори. Вони прекрасно наслідують голосам інших птахів.

Польовий жайворонк часто стає жертвою перепелятника. Але, коли йому вдається звільнитися з кігтів хижака, він швидко відлітає якомога далі, і продовжує свою пісню.

ЗБЕРЕЖЕННЯ

Останніми роками внаслідок інтенсивного розвитку сільського господарства чисельність польового жайворонка помітно зменшилася.

2.10. Зозуля звичайна.

Приблизно в середині квітня **зозулі** повертаються до Європи з місць зимівлі в Африці. За одним із повір'їв, весна починається тільки тоді, коли закує зозуля.

Хто гнізда свого не має,

Яйця іншим підкладає,

А у лісі в холодку

Все кує, мудруля,

Хто вона?

(Зозуля)

Основні дані

Зозуля відома тим, що відкладає свої яйця у гнізда інших птахів. Її пташенят вигодовують прийомні батьки. Така поведінка пернатих називається гніздовим паразитизмом. Кожна зозуля підкидає яйця у гнізда того виду птахів, які вигодували її саму.

ПЕРЕЛЬОТИ ЗОЗУЛЬ

Дорослі зозулі після відкладання яєць, приблизно до кінця липня, покидають Європу і летять на зимівню до Центральної і Південної Африки. У квітні наступного року вони повертаються на місця гніздування і відкладають яйця. Молоді зозулі відлітають в теплі краї в кінці серпня або навіть тільки на початку вересня, тобто на декілька місяців пізніше, ніж дорослі птахи. Дивує той факт, що вони без допомоги дорослих знаходять дорогу до місць зимівлі.

МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ

Кожної весни зозулі повертаються зі своїх африканських зимовищ до Європи. Вони живуть у лісах, лісостепах, степах, різних за складом берегових кущах застійних або поточних водоймищ, у парках і садках, у горах на висоті до 3 000 м над рівнем моря. Досить часто зозуль можна зустріти у вологих районах, рідше вони поселяються на околицях населених пунктів або в міських парках. Зозулю, що летить, можна переплутати з яструбом-перепелятником, оскільки в неї такі ж загострені крила і смугасте черево.

ЖИВЛЕННЯ

Зозуля харчується комахами, яких зазвичай знаходить на деревах і в кущах. Вона скльовує

всіх комах, які трапляються у неї на шляху. Зозуля – один з небагатьох птахів, які поїдають і волохату гусінь. Важливе значення в живленні зозулі мають різні жуки.

РОЗМНОЖЕННЯ

Зозуля в Європі є єдиним видом пернатих гніздових паразитів, який відкладає яйця у гнізда інших птахів. Самка зозулі щороку повертається на місце, де вона виросла сама, і у якості вихователів для своїх пташенят вибирає птахів того ж самого виду, які вигодували і її.

Зазвичай наприкінці травня зозуля відкладає по одному яйцю приблизно у дев'ять гнізд, у яких у цей час птахи насиджують свої яйця. Для того, щоб відкласти яйце в чуже гніздо і, як вважають деякі дослідники, викинути одне з яєць господарів, зозулі вистачає декількох секунд. Щоб зміни були якомога менше помітні, самка вибирає тих птахів, чий яйця нагадують її власні. Оскільки у яєць зозулі період інкубації коротший, ніж в інших птахів, то її пташеня вилуплюється першим. Пташеня зозулі більше за інших пташенят. Наступного дня у зозуленяти проявляється рефлекс викидання: все, що лежить в гнізді, зозуленя прагне викинути.

Протягом трьох-чотирьох днів зозуленя позбавляється від названих братів і сестер. Усього в гнізді воно проводить три тижні.

Залишаючи гніздо, зозуленя ще погано літає. Добре літати воно починає лише через тиждень після вильоту з гнізда

Прийомні батьки годують зозуленя ще 1-1,5 місяця після виходу з гнізда.

СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ЗОЗУЛЕЮ

Зозуля - обережний птах. Проте гучне „ку-ку" добре знає кожний з нас. Особливо часто цей крик чути в лісі навесні або літнього ранку. Його неможливо переплутати з голосом якого-небудь іншого птаха. Крик зозулі чути здалеку, проте через скромне забарвлення птаха і його звичку ховатися в густих кронах листяних дерев побачити зозулю справді нелегко. У зозулі, що летить, добре помітним є довгий, заокруглений на кінці хвіст. Птахи обох статей забарвлені однаково, тільки пташенята на шиї мають білу пляму, а їхнє оперення, і крім того, часто має червонувато-бурий відтінок.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

Зозуля підкидає яйця луговим щеврикам, малинівкам, лісовим тинівкам, вівсянкам і трясогузкам.

Пташеня зозулі так вимогливо добивається корму, що іноді його годують й інші птахи, не тільки його „вихователі".

Зозуля має подібні назви на різних мовах. Так, наприклад, болгари її називають „куковіца", чехи - „кукачка". Німці зовуть її „кукук", а французи - „куку". В Румунії назва - „кук", а в Італії-„куколо".

МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ

Звичайна зозуля гніздується по всій Європі і в більшій частині Азії. На зиму вона відлітає до Центральної і Південної Африки, Південно-Східної Азії та на Філіппіни.

ЗБЕРЕЖЕННЯ

Справжній стан популяції зозулі звичайної невідомий. У більшості європейських держав вона знаходиться під охороною.

2.11. Сич хатній звичайний.

Існує повір'я, що своїм голосом **звичайний хатній сич** накликає смерть. Ця невелика сова, що живе поблизу сіл, любить ночами заглядати у вікна хат.

Уночі гуляє,

А вдень спочиває,

Має круглі очі,

Бачить серед ночі.

(Сич)

Хатній сич, що не відзначається симпатичною зовнішністю, більше відомий мешканцям південних країн. Він гніздується майже по всій Центральній Європі, проте тут його чисельність після кожної суворої зими різко скорочується. У Європі майже не залишилося місць, придатних для його життя.

ЖИВЛЕННЯ

Раніше мисливці вважали, що хатній сич харчується виключно пташенятами фазанів. Насправді цей птах годується здебільшого мишами, жуками, щипавками і дощовими черв'яками, іноді йому вдається зловити жабу, птаха або метелика.

Найактивніше хатній сич полює в сутінках та рано вранці, крім того, він вилітає на полювання вночі і навіть інколи вдень. Вдень він переслідує невеликих птахів. Хатній сич зазвичай чигає на здобич, сидячи на своєму пункті спостереження, і безшумно атакує її зверху. Він полює на землі, відшукуючи живність у траві й опалому листі. Здобич, що тікає, він переслідує по землі, при цьому птах біжить за нею на своїх міцних ногах. Зрідка хатній сич ловить комах на льоту, витягує із землі, як це робить дрізд, дощових черв'яків, руйнує гнізда інших птахів. Коли накопичується надлишок корму, хатній сич робить запаси на чорний день.

СПОСІБ ЖИТТЯ

Звичайний хатній сич уникає лісистих районів, віддаючи перевагу відкритій місцевості, де є

багато ділянок, з яких зручно вести спостереження. Хатній сич любить селитися на околицях сіл і навіть у їх центральних частинах - в зруйнованих будівлях, порожніх приміщеннях, кам'яних стінах, а в південних країнах - у пальмових галях. Хатній сич - типовий мешканець рівнинної місцевості, який майже ніколи не зустрічається в горах. Улюблені пости спостереження сича - це верби зі спиланими верхівками, огорожі, телефонні стовпи і дроти. Хатній сич може годинами сидіти на них без поруху. Сполоханий птах відразу ж відлітає. Характерною траєкторією польоту хатнього сича є хвиляста лінія. Сич під час полювання на деякий час може зависнути в повітрі, тріпочучи крилами, па висоті 1-2 м від землі. Хатній сич не відзначається особливою майстерністю польоту та іноді переслідує здобич на землі. Побачивши щось незвичайне або цікаве, хатній сич починає кивати головою і похитувати хвостом вгору-вниз. Хатні сичі тримаються парами. Цікаво, що пари зберігаються також і поза періодом гніздування. На території біля одного квадратного кілометра може одночасно гніздватися до 20 пар цих птахів. Звичайні хатні сичі голосом повідомляють іншим птахам, що територія зайнята, і проганяють всіх непрошених гостей.

РОЗМНОЖЕННЯ

Хатні сичі гніздуються в період з квітня по липень, зазвичай пік гніздування припадає на травень або червень. Сичі створюють пари на декілька років, хоча, ймовірно, птахи більше прив'язуються до території, ніж до партнера. Самець виконує шлюбний танець й енергійно кланяється, бажаючи привернути до себе увагу самки. Партнери спілкуються за допомогою

голосових сигналів, самець іноді приносить самці ласий шматочок. Гніздо хатнього сича зазвичай знаходиться в дуплі дерева, у кам'яній ніші або в норі дикого кролика. Самка відкладає 3-5 яєць і насиджує кладку протягом 22-28 днів. Самець участі в насиджуванні яєць не бере, але приносить самці корм. Пташенята з'являються на світ вкритими коротким, густим пухом, їжу для них приносять і самка, і самець. Через 4-5 тижнів маленькі сиченята вже встають на крило.

СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ХАТНІМ СИЧЕМ

Хатні сичі не зустрічаються у високих і середніх горах, а також у хвойних лісах. На них дедалі рідше можна натрапити в сільськогосподарських районах. Характерну пісню хатнього сича можна почути навесні під час дощу. Хатній сич удень активніший за інших сов, тому його можна, якщо пощастить, спостерігати навіть при денному світлі. Під гілками, які хатній сич уподобав для поїдання здобичі, накопичуються купки харчових залишків. Нерідко звичайний хатній сич гніздується поблизу людського житла, наприклад, на горищах будинків і в скиртах соломи.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

Одного разу дослідник, що спостерігав за звичайним хатнім сичем, відзначив, що птах протягом 45 хвилин зловив та з'їв 23 дощових черв'яків. Хатньому сичу для задоволення життєвих потреб щодня потрібно 50-80 г їжі.

Хатній сич - не найменша європейська сова. Довжина тіла звичайної совки 20-22 см, а гороб'ячого сичика - 17-20 см.

МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ

Звичайний хатній сич трапляється по всій Європі, за винятком північних районів, у Північній Африці, в Передній і Центральній Азії, а також у Китаї.

ЗБЕРЕЖЕННЯ

Хатній сич пристосувався до життя поряд з людиною, але в Центральній Європі вид поступово зникає. У селах і на оброблюваних землях птах не знаходить достатньо потрібної їжі і місць для гніздування.

2.12.Індик.

Хвіст, як віяло, тримає,

На всіх гордо поглядає

Щось сердито він белькоче,

Ніби налякати хоче.

Хто цей гордий молодик ?

Здогадалися

(Індик.)

Маса індички досягає 9 кг, індики бувають масою до 22 кг! Дикий індик одомашнений на півдні Північноамериканського континенту. Це єдиний одомашнений вид місцевої фауни. Точний час одомашнювання не встановлено. Індійці розводили індиків не лише заради м'яса. Пір'я йшло на виготовлення головних прикрас, а з трубчастих кісток ніг і крил робили різноманітні свистки та дудки. На початку XVI століття іспанці завезли індиків у Європу, а через 50 років їх почали масово розводити в багатьох країнах. У XVII столітті перші англійські переселенці прихопили з собою в Америку індиків, не підозрюючи, що місцеве індійське населення утримує їх у великій кількості. Вийшло як у тому прислів'ї — «поїхали в Тулу зі своїм самоваром». Вони навіть не підозрювали, що привезли птахів на батьківщину предків. Багато європейців уже забули про їх походження, і в Англії індиків встигли назвати «турецьким птахом».

2.13. Гаїчка болотяна (Parus Palustris).

Вид - Гаїчка болотяна (*Parus Palustris*)

Рід - Синиця (*Parus*)

Родина - Синицеві (*Paridae*)

Ряд - Горобцеподібні (*Passeriformes*)

СЕРЕДОВИЩЕ ІСНУВАННЯ

Область поширення гаїчки болотяної - помірна смуга Євразії, на якій розрізняють кілька ділянок у західній та східній частині материка.

Найбільший з них охоплює більшу частину Європи від Кантабрійських гір і Піренеїв на заході до долини річки Білої в Південному Уралі на сході. Гаїчка болотяна ще більш осіла, ніж інші синиці, але взимку за нестачі поживи здійснює невеликі кочівлі. На північній периферії ареалу ці пересування найчастіше відбуваються в південному напрямку, що створює відчуття незначного перельоту. Населяє зрілі листяні, рідше змішані ліси на рівнинах і в нижньому поясі гір. Тяжіє до заболочених деревостанів з великою кількістю хворих і загиблих дерев. Часто селиться в заплавах заростях вільхи, черемхи і верболозу, вологих дубових, букових, тополиних і березових гаях. Гаїчка також часто трапляється на кладовищах, окраїнах сільгоспугідь, у парках і великих зарослих садах. Поза сезоном розмноження іноді відвідує хвойні ліси, в тому числі і ті, де ніколи не трапляється **гаїчка-пухляк**.

ОПИС

Довжина тіла - 11,5 см

Розмах крил - 18 - 19,5 см

Вага - 10 - 15 г

Дрібна синиця неяскравого забарвлення і міцної статури. Дуже рухлива, швидко пересувається в гушавині дерев і нерідко звисає дотолу головою на кінці тонких гілочок. Політ швидкий, хвилеподібний. Зовнішнім виглядом помітно відрізняється від решти синиць, за винятком гаїчки-пухляка, якій властиві схожі розміри і деталі оперення. У польових умовах розрізнити ці два види буває непросто, особливо здалеку, тому основною ознакою в таких випадках є різна вокалізація. У пропорціях гаїчка болотяна більш довгохвоста і має меншу за об'ємом голову. Пір'я верхньої частини голови забарвлене в блискучий чорний колір і виглядають темною шапочкою, що опущена на очі і заходить на потилицю. Ще одна чорна деталь оперення - невелика пляма з розпливчастими краями під дзьобом, що не доходить до грудей; у більшості підвидів вона більш дрібне у порівнянні з аналогічною плямою в пухляка. Бічна частина голови білувата, ближче до шиї набуває вохристого відтінку; боки шиї сіруваті. Спина і покривні крила забарвлені в пісочно-або буро-сірий колір, монотонніший (без світлих пір'їнок), ніж у гаїчки-пухляка. Крила і хвіст темно-бурі, зі світлішими (але не білуватими) облямівками пір'я. Груди і черево білуваті, з вохристим або сіруватим відтінком. Дзьоб чорний, ноги темно-сірі, райдужна оболонка бура. Статевий диморфізм не проявляється. Молоді птахи обох статей виглядають більш тьмяно, з темно-бурою і матовою (без блиску) «шапочкою».

СПОСІБ ЖИТТЯ

Співвідношення кормів таке ж, як і в гаїчки-пухляка. У весняно-літній період переважає

тваринна ЖИВЛЕННЯ - лісові комахи та інші дрібні безхребетні, у тому числі двокрилі (мухи, комарі), клопи, веснянки, волохокрильці, перетинчастокрилі (бджоли, оси), жуки, колемболи, попелиці, сітчастокрилі, лусокрилі (гусениці метеликів), мурахи, кліщі, павуки і равлики. Асортимент рослинних кормів також широкий, включає в себе бруньки, квіти, плоди і насіння різних рослин. Зокрема, в раціон включені плоди малини, смородини, глоду, бузини, яблуні, груші, сливи. Вживає в їжу насіння хвойних, верби, горобини, будяка, жимолості, багатьох трав'янистих рослин і зернових культур. Харчується бруньками й квітками вільхи, клена, берези, тополі, і сливи. Ранньою весною, коли відчутний брак інших кормів, здзьобує сік осики, клена та берези. Взимку іноді гаїчку можна побачити біля годівниці з насінням соняшника у разі, якщо ця годівниця знаходиться в безпосередньо поряд з лісом. При цьому на відміну від інших птахів, які там живляться, вона хапає дзьобом відразу декілька шматків корму і відлітає, щоб приховати його. Раціон пташенят складається виключно з дрібних комах. На відміну від пухляка, болотяна гаїчка частіше здобуває поживу на стовбурах і гілках сухостійних дерев. Вона також часто опускається в нижній ярус лісу, в кущі і навіть на лісову підстилку. З серпня до кінця зими охоче робить зимові запаси, причому схильність до цього проявляється вже в місячному віці. Насіння та деяких безхребетних (зокрема равликів) ховає на деревах в ущелинах кори і під наростами моху або лишайника, на землі в ямках, під опалим листям та мохом. Надалі корм знаходить по пам'яті, передовсім обстежуючи давніші запаси.

РОЗМНОЖЕННЯ

Весь рік гаїчки тримаються парами, які зберігаються протягом цілого життя. Кожна пара, зазвичай, оселяється на значній відстані від інших, тому суцільні поселення утворюються вкрай рідко. До того ж, ці птахи строго територіальні, і лише в зимовий час на своїй ділянці толерантні щодо 3-5 молодих гаїчок, які ще не встигли знайти собі другу половинку. До розмноження береться наприкінці першого року життя в останніх числах березня; цей період завжди супроводжується загальним збудженням птахів - бійками між самцями і інтенсивним співом з високої точки. Залицання самця включає в себе демонстративне годування самки, при цьому остання відповідає помахами крил і жалібними криками. Про утворення пари зазвичай свідчить вибір майбутнього гнізда і відповідно гніздової території. За місце для гнізда зазвичай використовується дупло дерева листяної породи, заглибина в порохнявому ґні, ущелина між піднятими коренями дерева, що впало, на висоті 1-3 м над землею. Рідше гніздо розташоване в заглибленні в землі, дерев'яній стіні або штучному синичнику. За потреби готовий отвір може бути розширений, однак болотяні гаїчки, як і гаїчка-пухляк, ніколи не видовбують власного дупла. Величина заглибини може бути настільки незначною, що квочка або підстилка гнізда можна побачити зовні. Розширенням заглибини та облаштуванням гнізда завжди займається самка. Чашоподібне утворення складається з шматочків зеленого моху, до якого часто додається шерсть, павутина, іноді пір'я і кінський волос. Додавання матеріалу в підстилку триває в період відкладання яєць. Повна кладка містить 7-9 яєць. Яйця забарвлені приблизно так само, як в більшості синиць - в дещо блискучий білий колір з червонувато-коричневими цятками та крапками, інтенсивнішими з боку тупого кінця. Насиджує тільки самка впродовж 13-17 днів, в той час як самець забезпечує її і себе поживою. Поява на світ пташенят починається з середини травня. Вони мають жовтий або коричнево-жовтий рот, і зверху покриті рідким буро-сірим пухом.

Вигодовують нащадків обоє батьків, по черзі приносячи в гніздо дрібних комах. Через 16-21 день після появи на світ, пташенята залишають гніздо, проте ще близько тижня підгодовуються батьками, після чого розсіюються.

ОХОРОНА

Для нормального існування виду необхідне збереження старих лісів, достатньої кількості відмерлих дерев, гнилої деревини та густого підліску в лісах, усунення фактору неспокою в період гніздування. Гаїчка болотяна охороняється Бернською конвенцією.

2.14. Синьошийка.

Синьошийка здавна славиться співочими здібностями. Вона також відома своїм умінням наслідувати голосам інших птахів і механічним звукам. У період гніздування самці часто співають на льоту. Пісня самця синьошийки починається частіше з щибету, що прискорюється. Жителі Лапландії називають цих пташок «стоязикими».

ЖИВЛЕННЯ

Найчастіше синьошийка шукає їжу на землі. Вона обстежує верхній шар ґрунту, підіймає пале листя. Іноді синьошийка полює на комах у повітрі. Птах, що пересувається по землі, тримається прямо. Він пересувається довгими скачками. Синьошийка поїдає коників, ручайників, поденок, павуків, слимаків, не гребує і дрібними жабами. Зловивши гусеницю, вона спочатку струшує її, аж поки не витрусить з неї все неїстівне, і лише потім проковтує здобич. Восени, коли дозрівають плоди та ягоди, синьошийка також харчується плодами бузини та черемхи. Своїх пташенят ці птахи вигодовують, перш за все, комахами, їхніми личинками і гусеницями. Синьошийки поїдають багато шкідників, тож люди опікуються ними.

СПОСІБ ЖИТТЯ

Синьошийка дуже широко розповсюджена в Європі і Азії. Вона віддає перевагу заростям чагарників по берегах річок, озер, а також ярам. Синьошийка - перелітний птах. Наприкінці серпня або на початку вересня вона залишає місця гніздування і вирушає на зимівлю до Північної Африки і на південь Азії. На місця гніздування синьошийка повертається тільки в середині травня (у північні райони птахи дуже часто прилітають на початку червня). На зимівлях синьошийки заселяють райони, подібні до тих, де вони гніздуються влітку. Птахи з Європи найчастіше зимують у Північній Африці на південь від Сахари, де знаходять укриття в чагарниках по берегах річок або в густій рослинності заболочених ділянок. В Індії синьошийки селяться в заростях очерету разом із зграями інших перелітних птахів (ластівок та трясогузок). Популяції з Південної Європи та регіонів колишнього СРСР зимують у Пакистані, Передній Азії та Індії.

РОЗМНОЖЕННЯ

Зазвичай парні самець і самка навесні повертаються туди, де вони гніздувалися минулого року. Самець синьошийки своїм гучним співом, який складається з чистих, різких тонів, заявляє про те, що ділянка зайнята. Свою пісню він виспіває в польоті або знаходячись неподалік від місця, де буде звито гніздо. Самка влаштовує гніздо на землі, в густому чагарнику або в дуплі берези, що схилилася над землею. Синьошийка в'є гніздо зі стебел трави, листя, корінців і моху. Це досить глибока, чашоподібна споруда. Зсередини самка вистилає гніздо м'якими рослинами і шерстю. Самка насиджує яйця протягом близько 13-14 днів.

Після вилуплення пташенят вона декілька днів проводить з ними в гнізді. У цей час самець годує самку і дитинчат. Пізніше батьки разом літають на пошуки їжі і підтримують у гнізді порядок. Вони збирають екскременти пташенят і виносять їх з гнізда.

На 6-7 днів пташенята синьошийки прозрівають. Вони покидають рідне гніздо у віці 12-15 днів. У цей час пташенята ще не вміють літати. Вони ще якийсь час тримаються біля гнізда, батьки продовжують їх годувати. У південних районах самець нерідко ще вигодовує пташенят з першого виводка, а самка в той час вже насиджує другу кладку.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

Синьошийку у XVIII ст. описав відомий систематик К. Ліней. Він назвав її соловей шведський.

Синьошийка відома тим, що вміє наслідувати голосам інших птахів, що живуть поблизу її гнізда. Протягом декількох днів вона повторює завчені звуки, включаючи у свій репертуар нову мелодію. Старші птахи іноді можуть пригадати і повторити пісню, яку виконували за рік до того. Синьошийки також можуть імітувати механічні звуки, наприклад, звуки паровозного гудка.

Синьошийки створюють пари на все життя. Проте вчені спостерігали також самця, який одночасно вигодовував трьох самок з пташенятами. Усі три гнізда знаходилися поряд. Часто самотні синьошийки годують пташенят інших птахів, що залишили гніздо.

2.15. Какаду.

Какаду добре переносить неволю, звикає до господаря і наслідує його голос.

Я, казково гарний птах,

В ваших не живу краях.

В мене пірячко рожсеве,

Синє, жовте і вишневе,

Золотаве і зелене.

Ну, яке ім`я у мене?

(Папуга)

З усіх папуг вони найкраще навчаються різним трюкам, тому какаду часто бувають «артистами» цирків.

В Австралії та найближчих до неї островах живуть ці папуги. Голова у какаду прикрашена гарним гребенем із пір'я — чубчиком. Оперення — біле або рожевувате. Та найбільший какаду — пальмовий — живе на острові Нова Гвінея. Вони досить великі і будують свої гнізда у дуплах і ущелинах скель, де відкладають по 2—5 яєць. Живляться горіхами, фруктами, рідше — комахами. Австралійці їх підгодовують.

2.16. Лебідь-шипун.

Біле диво прилетіло,

На озерце в лісі сіло.

Дивляться птахи у воду

На свою хорошу вроду.

Шиї довгі та гнучкі.

Що за красені такі?

(Лебеді)**СПОСІБ ЖИТТЯ**

Звички: пари проводять разом усе життя; якщо один з партнерів гине, другий незабаром створює нову пару.

Живлення: водні рослини, ряска, трави та зернові.

Тривалість життя: може дожити до 50 років, більшість живе не більше 7 років.

Лебеді-шипуні - дуже гарні птахи. Їхні величаві силуети можна побачити на поверхні багатьох озер, ставків і річок.

Коли пара лебедів вибере для себе належну ділянку і почне будувати гніздо, на самця лягає серйозна відповідальність - він має захищати ділянку від конкурентів і ворогів, які можуть становити небезпеку для самки, що насиджує яйця. У разі небезпеки самець готується до атаки - він широко розкриває крила, настовбурчує пір'я на спині і, вигнувши шию, пливе до супротивника. Зблизька він атакує його дзьобом та ударами сильних крил, якими може завдати ворогові серйозних ушкоджень. Супротивники в цьому випадку зазвичай

відступають без бою. У багатьох місцях лебеді-шипуні тримаються парами, а, наприклад, в Англії або Данії вони живуть колоніями. Під час линьки лебеді-шипуні втрачають майже все пір'я на крилах і якийсь час не можуть літати. Щоб у цей час пташенята, що покинули своє гніздо, не залишилися без захисту, спочатку линяє самка.

ЖИВЛЕННЯ

Лебідь-шипун харчується рослинною їжею і годується протягом усього дня. Він знаходить їжу в основному під водою, де поїдає різні частини водних і болотяних рослин і навіть вириває їхні корінці. Шукаючи їжу, птахи занурюють голову на довгій шиї під воду і обстежують дно. Вони можуть дістати рослини, що ростуть на глибині до одного метра. Іноді лебеді-шипуні також виходять на сушу, де поїдають траву, інші рослини і колоски зернових. Як виняток, вони поїдають дрібну рибу, жаб або комах. У парках та інших людних місцях люди підгодовують їх хлібом. В таких місцях хліб складає основну частину раціону цих птахів.

РОЗМНОЖЕННЯ

Лебеді-шипуні починають гніздуватися в квітні, часто коли вода ще вкрита кригою. Місце для гнізда вони вибирають на землі, поряд з водою, а іноді влаштовують його і на мілководді. Самець вириває дзьобом очерет та інші рослини, після чого передає їх самці, яка влаштовує гніздо. Самка з перервою в 48 годин відкладає 5-8 яєць. Пташенята вилуплюються через 36 днів. Обидва птахи уважно ставляться до своїх малюків, годують їх і захищають від небезпеки. На воду пташенята спускаються невдовзі після вилуплення з яєць.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Може ударом крила вбити лисицю чи єнотовидного собаку, які наблизилася до виводка. Бували випадки нападу і на занадто цікавих людей! На водоймищах України лебеді-шипуні затримуються аж до заморозків і на південь відлітають тільки тоді, коли на воді з'являється крига.

Найбільший з усіх водоплавних птахів. Загальна довжина (з шиєю) до 160 см, розмах крил — майже 2,5 м, маса до 15 кг. Назву здобув за голос, що нагадує шипіння. Гучний клич можуть видавати лише північні лебеді (тундровий та лебідь-кликун). Досить широко лебідь-шипун розповсюджений в Європі, Північному Казахстані та на півдні Західного Сибіру. Лебідь-шипун став звичайним мешканцем парків багатьох країн світу. Його акліматизували в Північній Америці, у країнах Азії і Новій Зеландії. З південних місць зимівлі повертається на батьківщину дуже рано, коли рушить крига на водоймищах. Гніздиться на озерах і водосховищах.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

Оперення лебедя-шипуна складається майже з 25 тисяч пір'їнок. Лебідь-шипун є одним із найважчих літаючих птахів. Іноді маса більших самців може досягати навіть 20 кг. Дорослий лебідь-шипун з'їдає за день майже 4 кг їжі.

2.17. Мала горлиця.

СПОСІБ ЖИТТЯ

Звички: птахи тримаються постійними парами або зграями.

Звуки: типове, п'ятискладове то тихе, то гучніше воркування.

Живлення: насіння і комахи.

Мала горлиця пристосувалася до життя в різних біотопах. Вона мешкає в багатьох районах Африки і Південно-Західної Азії.

Зазвичай, птахи гніздяться на засушливих, порослих чагарником територіях або в саванах, де дерева трапляються рідко. Мала горлиця з'являється також у сільськогосподарських районах, приміських садках або й в самих містах. Горлиці досить добре переносять високу температуру, тому їх можна побачити в пальмових галях тропічної Африки, вони уникають тільки пустельних регіонів. У багатьох районах малі горлиці дуже численні. У містах їх не лякає ані шум, ані інтенсивний рух.

Воркування малої горлиці, що може сидіти у кронах дерев, на дахах, димоходах або телеграфних стовпах, чути як удень, так і місячними ночами. Ці товариські птахи, як правило, тримаються невеликими зграями. Члени однієї зграї разом вилітають на пошуки корму і влаштовуються на ночівлю. Більшу частину часу вони проводять, сидячи на деревах або відшукуючи їжу на землі. Малі горлиці мають багато ворогів, їх найлютіші недруги - це хижі птахи.

СПОРІДНЕНІ ВИДИ

Мала горлиця - один із 16 видів роду *Streptopelia*, до нього належать також кільчасті і звичайна горлиці.

Мала, або єгипетська, горлиця мешкає в Африці і Південно-Західній Азії. Вона, як і її численний родич - кільчаста горлиця, досить часто зустрічається в міських садках, парках і сільськогосподарських районах.

ЖИВЛЕННЯ

Раціон малої горлиці складається з насіння і зерна, наприклад, пшениці, насіння соняшника, кукурудзи.

Птахи часто збирають насіння, просипані на позбавлених рослинного покриву ділянках: серед гравію, на піщаних дорогах або на зораній землі, не відмовляються навіть від насіння будяків та різних дикоростучих трав.

Самки малої горлиці інколи доповнюють своє меню безхребетними. Вони збирають, наприклад, термітів і дрібних равликів, ячка й лялечки мурах або мух, щоб таким чином отримати достатню кількість білка.

Іноді птахи з'їдають навіть плоди, клубні й дрібні корінці.

Птахи своїх малюків протягом перших днів після їх вилуплення вигодовують спеціальною рідкою кашкою, дуже багатою білком, так званім «пташиним молоком».

Згодом вони також приносять пташенятам фрукти і комахи. Щоразу ця живлення попередньо переробляється в зобі дорослих голубів до консистенції м'якого сиру. Горлиці декілька разів на день літають на водопій.

РОЗМНОЖЕННЯ

Малі горлиці створюють міцні шлюбні союзи. Разом парні птахи можуть триматися декілька років, нерідко самець і самка разом проводять усе життя. Залежно від регіону, період гніздування цих птахів припадає на різний час.

Шлюбний танок самця малої горлиці складається із швидких польотів, під час яких самець б'є крильцями, після чого, повільно планеруючи, спускається на землю. На землі самець настовбурчує пір'я на шиї, вклоняється самці, воркує перед нею і старанно чистить пір'я. Під час будівництва гнізда партнери розділяють між собою всі клопоти. Самець приносить матеріал, придатний для будівництва, а самка в прохолодний час дня будує з нього на дереві або в колючих чагарниках дірчасте, неохайне гніздо для висиджування пташенят. Будівельним матеріалом служать гілочки й корінці. Нерідко малі горлиці вирощують декілька поколінь за сезон. Самка щоразу відкладає два білих блискучих яйця, які батьки по черзі насиджують протягом двох тижнів.

Пташенята вилуплюються сліпими й неопереними, вони цілковито залежать від батьків. Через 2-3 тижні малюки вже залишають гніздо, однак повністю самостійними вони стають у місячному віці.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

Мала горлиця може зібрати в зобі до 1 000 зернят.

Під час пиття горлиці можуть всмоктувати воду за допомогою спеціальних отворів. Більшість інших птахів набирає воду у дзьоб, потім піднімає його і закидає голову, щоб вода могла стекти в горло. Подібно до того, як п'ють горлиці, п'ють й деякі інші птахи.

В Англії за своє воркування мала горлиця дістала прізвисько «laughingdove» - горлиця, що сміється.

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ МАЛОЇ ГОРЛИЦІ

Оперення: верхня частина тіла зазвичай рудувато-коричнева, нижня - кремово-біла. Частина махового пір'я темна, інша - блакитно-сіра, що особливо добре помітно в польоті. Темні пір'я довгого хвоста мають білий верх. Самець має яскравіше забарвлення, ніж самка. Він дещо більший за самку.

Голова і шия: мають фіолетовий відтінок. Дзьоб досить довгий, чорний, а темно-коричневі очі оточені рожевою оголеною шкірою. З боків шиї є тонке кільце з чорних і коричневих цяточок.

Несіння: самка в неохайному гнізді, сплетеному з корінців і гілок, відкладає два блискучих білих яйця. Нерідко птах робить декілька кладок за сезон.

2.18. Набережник.

СПОСІБ ЖИТТЯ

Звички: перелітні птахи; тримаються поодиноці.

Живлення: жуки, мухи, павуки, черв'яки, молюски.

Тривалість життя: максимальний вік 14 років.

СПОРІДНЕНІ ВИДИ

Найближчий родичем набережника є північноамериканський плямистий набережник.

Набережник є, напевне, найвідомішим представником родини бекасових. Найлегше його впізнати по невгамовних криках „хі-ді-ді". Після закінчення гніздового періоду набережники відлітають у теплі краї.

ЖИВЛЕННЯ

Під час пошуку їжі на болотистих берегах водоймищ набережник постійно перебуває в русі. Свою поживу він збирає на землі, в мулі або серед каміння на прибережному мілководді. Здобиччю набережника стають усі види комах, від щипавки до метелика.

Улюблена його їжа - павуки, ракоподібні, слимаки і черв'яки. Більшу частину дня набережник займається пошуком їжі, проте опівдні він часто робить невелику перерву, під час якої відпочиває і ретельно чистить оперення.

СПОСІБ ЖИТТЯ

Набережників найчастіше можна побачити над прісними озерами, ставками та річками в низинах і в гірських районах. Вони віддають перевагу кам'янистим і болотистим берегам. Крім того, набережники з'являються на прибережних луках, в мангрових чагарниках або в затоках із солонуватою водою. Набережник може використовувати навіть зовсім невеликий водний простір.

Щорічно набережник двічі долає відстань у декілька тисяч кілометрів, подорожуючи між гніздівлями, розташованими в Північній Європі та Азії, і місцями зимування (вони знаходяться в Південній Африці, Індії, Південно-Східній Азії й Австралії).

РОЗМНОЖЕННЯ

Рано навесні набережники утворюють пари. Це відбувається перед відльотом на гніздів'я або під час подорожі. Спільне виконання шлюбного танцю, що включає фігури „вищого пілотажу", укріплює зв'язок між самцем і самкою

Обидва птахи співають, пролітаючи над водою. Парні птахи займають зручну для гніздування ділянку і дуже агресивно її захищають. Розміри гніздової ділянки залежать від кількості корму на ній. Там, де поживи багато, птахи гніздуються на відстані приблизно 120 м один від одного.

Гніздо вони будують на березі, неподалік від води. Зазвичай птахи ховають його серед трави або під низькими кущами.

Гніздо набережників - неглибока ямка в землі. Птахи добре маскують гніздо вирваними із землі стеблами рослин. Самець і самка насиджують яйця по черзі. Після того, як з яєць вилупляться вкриті пухом пташенята, батьки відводять їх із гнізда у місце, багаті на їжу. Ще одна вимога, якій має відповідати це місце - воно повинно надавати пташенятам захисток від хижаків. Пташенята, що з'явилися на світ, з перших днів життя досить самостійні, проте вони тримаються з батьками протягом своїх перших трьох тижнів.

СПОСТЕРЕЖЕННЯ НАБЕРЕЖНИКА

Набережник - один із найзвичайніших куликів, які постійно зустрічаються в Європі. Набережники гніздуються найчастіше на півночі, проте деякі з птахів цього виду поселяються також у районах, розташованих у внутрішніх частинах континенту. Набережники з'являються на місцях гніздування наприкінці квітня і залишаються тут до вересня. Для гніздування вони вибирають переважно високі, кам'янисті, порослі рослинністю береги. Набережника найлегше впізнати по його характерній ході, оскільки під час ходіння птах ритмічно похитує всім тілом. Зблизька можна побачити білі боки птаха.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

Щоб відвести ворога від гнізда, набережник прикидається пораним. Він волочить по землі нібито зламане крило, якнайдалі відводячи ворога від гнізда. Коли нападник наблизиться, набережник відразу „видужує“.

Перш ніж проковтнути знайдену здобич, набережник прополіскує її у воді.

На зимовищах набережники часто відпочивають, сидячи на плавучих предметах, нерідко вони сідають на широку спину бегемота, що купається.

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ НАБЕРЕЖНИКА

У польоті: на крилах добре видно білі смуги. За допомогою неглибоких помахів крилами набережник літає низько над поверхнею води.

Оперення: верхній бік тіла пісочно-бурий, шия темно-коричнева, нижня сторона тіла біла, а ноги сірувато-зелені.

ЖИВЛЕННЯ: своїм досить коротким дзьобом птах досліджує мул і щілини між каменями, шукаючи черв'яків, молюсків, комах та інших безхребетних.

Яйця: 3-4 кремових яйця зі світло-зеленими або рудувато-коричневими цятками. Самка відкладає їх у неглибоку вистелену м'якими матеріалами ямку що розташовується недалеко від води.

2.19. Одуд.

СПОСІБ ЖИТТЯ

Звички: тримаються поодиноці, тільки під час перельотів утворюють невеликі зграї.

Живлення: великі комахи і їхні личинки, черв'яки, а також дрібні ящірки.

Звуки: під час шлюбного періоду - „уп-уп-уп“, що розноситься на велику відстань.

Тривалість життя: немає даних.

Одуд - частий гість багатьох районів Південної Європи. Він охоче селиться на відкритих безлісних рівнинах, в лісостепах, оливкових галях, виноградниках і фруктових садах. Для гніздування одуд нерідко вибирає місця, розташовані поблизу населених пунктів. Зимують одуди проводять в Африці.

ЖИВЛЕННЯ

Зазвичай одуд шукає корм на землі. На луках, пасовищах або газонах тонким та довгим дзьобом він дістає із землі комах або їх личинок. Цей птах любить крупних капустинок, ловить павуків, черв'яків, скорпіонів та навіть дрібних ящірок.

Іноді одуд ловить комах у повітрі. Спійману здобич він убиває, а потім підкидає вгору, ловить і проковтує. Взимку одуди поїдають мурашок та термітів. Корм пташенят приблизно той самий, що і у дорослих птахів.

СПОСІБ ЖИТТЯ

Характерною особливістю одуда є чубок на тімені. Коли цей птах чим-небудь наляканий або нервує, він піднімає чубок. Одуд також на мить піднімає чубок, коли сідає на землю або гілку. Під час польоту одуда легко впізнати не тільки по контрастному оперенню, але також по особливому хвилеподібному, нерівному польоту з повільними, переривистими помахами крил. З першого погляду одуда можна сплутати з великим метеликом; він здається повільним й незграбним, проте насправді літає цей птах дуже вправно та швидко. Від хижаків одуд втікає, злітаючи вгору - у такому разі хижак не може напасти на одуда зверху і схопити його кігтями. Одуди відлітають з місць гніздування в серпні або вересні й відправляються на зиму до Африки і, на південь від Сахари, а іноді - на узбережжя Середземного моря. На місця гніздування птахи повертаються в квітні, коли в північних регіонах достатньо прогріється повітря.

РОЗМНОЖЕННЯ

Одуди є моногамними птахами - вони створюють пари на все життя й повертаються на ті самі місця гніздування. Точуючий самець співає шлюбну пісню, сховавшись серед рідкої рослинності. Він тримає дзьоб піднятим вгору, на їжу чуває пір'я на шиї, войовничо

підводить чубок й намагається привернути увагу партнерки. Після спаровування самка в гнізді без підстилки, розташованому в дуплі старого дерева, відкладає від 5 до 8 яєць.

Нерідко як гніздо одуди використовують отвори в стінах, щілини серед каменів або купу гілок. Іноді птахи вистилають дупло травинками або мохом, проте найчастіше в гнізді немає жодної підстилки. Яйця одудів матово-білого кольору з сіруватим, голубуватим та вохристим нальотом. Самка насиджує їх 15-16 днів, самець протягом цього часу приносить їй їжу. Пташенята вилуплюються з перервою в декілька днів. Вони вже вкриті пухом. Перший час їх зігріває самка, а самець приносить їм корм. Пізніше, коли у малюків з'явиться перше пір'я, за кормом батьки літають разом

У віці чотирьох тижнів пташенята вже покидають гніздо. Поруч з гніздами одудів відчувається неприємний запах. Це „хімічний захист". Одуди мають спеціальну залозу, яка виробляє рідину з гострим запахом, що відлякує ворогів. Самка і пташенята можуть „вистрілювати" у ворога їдким струменем випорожнювань із сильним запахом.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

У молодих одудів є дуже дієва зброя. Коли ворог забереться в дупло і пташенятам загрожує небезпека, вони виділяють з копчикової залози речовину з гідким запахом, якою вистрілюють у нападника. Цей запах відганяє ворога й рятує життя пташенятам. За цю здатність одудів називають „смердючими півниками".

В одній старовинній легенді розповідається, що колись давно одуд мав чубок із золота. Люди постійно переслідували птахів заради дорогоцінного металу. Птахи попросили допомоги у царя Соломона, який замість золотої корони дав їм окрасу з пір'я.

Одуда дуже цінували в Давньому Єгипті. Відомий навіть ієрогліф, що зображає голову одуда з піднятим чубком на тімені.

У літні місяці одуда бачили далеко на півночі, навіть в Ісландії. Проте гніздуватися в таких холодних районах цей птах не може.

Одуд, якого хижий птах під час польоту застав на відкритій місцевості, рятується хитрим способом. Він притискається до землі, дуже широко розкриває крила та хвостове пір'я, а дзьоб піднімає догори. Тоді згори видно лише контрастні візерунки на крилах, завдяки яким одуд практично зливається з оточенням, і хижак його не помічає.

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ОДУДА

Голова: маленька, світло-оранжева з довгим, тонким, злегка загнутим донизу дзьобом. Характерною рисою птаха є віялоподібний чубок на тімені з довгого пір'я з чорними кінчиками. Чубок непомітний, він піднімається тільки при посадці або коли одуда що-небудь розсердить.

Крила: широкі і закруглені, з чіткими чорно-білими смугами, які дуже добре видно у польоті.

Хвіст: ступінчастий, з такими самими чорно-білими смугами, як на крилах.

Живіт: оранжево-коричневий.

Ноги: досить короткі, що підходять для бігу по землі (при цьому одуд постійно крутить головою).

Яйця: світло-оливкові з жовтим, сіруватим або зеленуватим відтінком. Самка відкладає 5-8, іноді навіть 12 яєць.

2.20. Пачок зачатий.

Красою вмишляється,
Хлюстом своїм пишється.
Спроді вмієш пачок,
Як жути його...?

(Пачок)

СПОСІБ ЖИТТЯ

Ялички: трапляється зграями, що складаються з самців і 3-5 самок

Живляться: зерно, плоди, комахи, змії та миші.

Звуки: гукає криком.

Усі знають, як виглядає розширене пір'я хвоста пачака. Самець розширяє нілковий хвіст на тій самій тоді, коли хоче привернути увагу самки, але його робить це просто так. На більшість пачаків обертання і всі прилади вгорі - це частина їх поведінки.

РОЗМНОЖЕННЯ

Ритуал токування пачаків дуже відрізняється від ритуалу інших птахів, що також виконують церемонії залицяння під час ступавання. Пачак везе самці нілкові розширення перед об'єктом пташиний хвіст, притримуючи її увагу та зловляючи прихильність. Часто самець хапнується своїм хвостом перед кілком самки.

На перший погляд може здаватися, що його успіхи не справляють на самок ніякого враження, але через деякий час одна з них відлучається до самця і лігаче перед ним на землю. Самець складає хвіст і злучається. Самка відкладає яйця в ямку, вертеться в неї.

Через 20 днів вилуплюються пташенята, які негайно починають стукати по материнському дзьобу. Мати обережно мовчить і розширяє її перед пташенятами, щоб вони могли сісти на коліно матері. Вже через місяць у пташенят обох статей виростають чубки, але тільки у трирічних самців відростає розширений хвіст.

ПАВУК І ЛЮДИНА

У багатьох регіонах Індії павук вважається священним птахом богині мудрості і бога війни. Проте в інших місцях павук - значаєше явище місцевої флори. Ці птахи виконують помірно розумні дії по складанню вуначок і встановлюють ту її свої гнізда. Є краї, в яких личини з м'яса павучих вважаються делікатесом, а чужоріджові павучі вважаються шкідливими наприклад. Розширені пір'я, унікальні пристосування до різних умов та неприхильність цього птаха були причиною того, що павук став джерелом історичного, якого утримують і розширяють всього світу. Він приймає багато видів та ссавців.

СПОСІБ ЖИТТЯ

Пачок трапляється великими зграями, що складаються із самців та декількох самок. Живуть птахи в горбистих, порослих лісом регіонах. Ані вони проводять на землі, ховаючись в тіні заростей.

У наступних сутках птахи копаються в кронах дерев, де проводять ніч. Пачок, підшмавляючи зверху на гілках дерев, викладає вершини крижид і як вигадують дитячий плач, що завжди розповсюджує по околиці. Це гомонічний і шалований у себе на більшій частині, тому тут він часто зустрічається поблизу людських поселень. Вкраїне поширення пачаків і зростає дитячий заблюнення йому прерисає маскування.

Ритм для пачаків достатньо швидкоплинний. Швидко він повертається на відпочинок, підшмавляючи на те саме дерево, яку шукає тільки в злітаний йому міждз. Павучі, оповіщення ворогам якого є тигра та леопард, своїм криком оповіщає інших пачаків про небезпечність цих тварин.

ЖИВЛЕННЯ

Рано вранці пачакі захищають місце своєї колонії на деревах і впершу на пошуки їжі. В першу чергу пачакі пошукать до води. Швидко вони шукають кори на тій самій території. Пачакі вперше вилупили в них. Переважає ці птахи подовіть зерно, плоди, плоди і комахи. Чи від часу вони можуть полювати навіть на змії, також і на отруйних. Після наступних сутінок пачакі знову жають на водоніж, і тільки тоді відпочивають на деревах, де вони розширюються на початку відпочинку.

ЧИ ТОВА ВІДОМО, ІНО...

Хвіст самця пачака складається з 200 пероноків пачаків пір'я.

У деяких країнах досі вірять, що павучі пір'я, яке зберігається в будівлю, приносить господарям невдачі.

Молоді самці та самки пачаків теж намагалися розшукати нілок своєї жінки.

Індуси вірять, що павучі криком заклинає дощ.

І люди забороняють вживати павучі пір'я.

Пачак розширяє розширені хвіст і, кружачись, прокодується перед самою. Впер заміне приймає нові пари, тому пачакі, що павучі вертуть назад.

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПАВУКА

Повищені пір'я хвоста і "хвіст" самця налічують 200 перонок пір'я. Великий розширений хвіст, що розширюється вліво, складається з більшості перонок.

Ялички: самка відкладає в ямку 4-6 яєць кремового кольору з твердою шаркатуною.

Чубок і птаха обох статей на голові є чубок з сірого пір'я.

2.21. Секретар.

СПОСІБ ЖИТТЯ

Ялички: трапляється парами.

Живляться: дрібні комахами, шпирки, змії, комахи, дрібні тварини та птахи.

Звуки: шипіли після складання і бурчання, свистів і криків.

Земні секретарі сильно відрізняються від інших країв птахи. Він не відлучається з дзьобом у долоні і не астрмаєж в жертву гострі кігті. Пачок секретар переслідує дзьобом по землі.

Добрих тварин він хапав дзьобом, великих забивав сильними ударами ніг, кружачись біля обмеженої жертви.

РОЗМНОЖЕННЯ

Секретарі створюють пари на все життя і зберігають вірність партнерам. Важливу роль в житті птаха відіграє шлюбний ритуал. Самець, що відлучається до самки, петь по вертикальній траєкторії і видає гучні крики, що вигадують спотів, потім сідає з розкритими крилами поруч з нею і запрошує до шлюбного танцю.

Птахи разом будують гніздо на верхній кончій акації або іншій кроні іншого дерева на висоті не більше 6 м від землі. Гніздо птахи-секретарі не будують ніякої конструкції з гілок, матеріалом для внутрішнього облаштування якої служать м'які трави. У спокійному місці птахи з року в рік користуються однією тією же самою ділянкою, поступово розширюючи її. Діаметр стовпа створює стілець до 2 м. В окремі роки птахи міняють місце свого гніздування, в залежності від наявності їжі. З отвором в декілька днів самка відкладає 2-3 яйця білого-білого кольору, які висиджує протягом семи тижнів. Новонароджені пташенята секретаря вагають біля двох сантиметрів ваги. Батьки годять їх вкрай ретельно з антипаразитарного корму. Пам'ятаючи секретарі приносять нерозумному дзьобом. Незабаром пташенята вистрибують і гнізда на землю, але оскільки вони ще не вміють літати, їх продовжують годувати батьки.

СПОСІБ ЖИТТЯ

Секретарі вміють літати швидко і маневрено. Нестача корму в самці, вагають різкою рослинністю, змушує птаха час від часу змінювати місце проживання. Дорослі секретарі більшу частину року трапляються парами, разом полюють і співають, здебільшого у кронах високих дерев. Секретарі вміють літати, але птахи робить це вголос, і то лише в крайній необхідності.

Парама жінки, але доводь роблять, а, приземлюючись, що влітає час біжить за їжею. Однак жінки секретарі відлітають. Вони вибачили довгоногі і швидкоходять серед усіх країв птахи.

ЖИВЛЕННЯ

Яку секретарі будують на землі, поважаю, набуваю відпочинку своїм ялими, прокручуючись серед чагарнику і самців. Шоб спокійно добити тварини і мушкеті й покласти свої життя, птахи час від часу змінюють місце проживання. Попитиши дзьобом, секретарі поважають і переслідувачів. Він біжить назустріч і часто може кричати, похваляючись грізною або злого ориєнтації і незлобивою наголою жертви. Секретарі майструють ялими, але нагортають їх переважно комахами, дрібними ссавцями, пташками і пташиними яйцями. Якщо секретар атакує отруйну овця, він відлучається в отруї і отруює жертву зерно.

МАЛІЙСЬКІ ПОВРОЖЕННЯ

Назви його секретарем за емоційні пір'я на потилиці, що вигадують закладені за вухо пасивно тусюти перо. Розширені птахи.

Цей птах досягає висоти і метра, розмах крил - до 2 метрів, вага - 34 кг. Живе в савані і напівпустелі. Хоч секретарі добре літає, проте зазвичай трапляється на землі, тут він і полює "сидячи". У його житті, на у полювання або чаші моти, шпирки, дрібні загорітні, кігті. У полювання починає пробігати за день 20-30 км. Живиться комахами, шпирками, гризунами, пташенятами, може поїсти навіть і людину. Почувши птаха на деревах, де будують свої гнізда, у які відкладають 2-3 яйця.

ЧИ ТОВА ВІДОМО, ІНО...

Вітером гніздування самця стоїть на вагітні гніздовій території. Чужака, що з'явився поблизу життя, він атакує сильними ударами ніг і криками.

Секретарі, з точки зору людини - корисний птах, що користується шпидками. У деяких районах Південної Африки фермери тримають секретарів для захисту від міді і мураш.

У період годування пташки секретарі поїжає на крупну дичину, з якою поводитися швидко. Своєю дзьобом птахи хапав кістки і пташки до них повертаються.

Деякі систематичні зближують секретарів і південноафриканських серкисам, які відлучаються до року журавлинобачі. Жінки птахи-секретарі сприймають журавлів Секретарі живуть у посушливій місцевості. Через брах корму й зазвичай влітає вершини тільки саме стовпи.

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СЕКРЕТАРЯ

Гніздо: діаметром до 2 м, розташоване в кроні калічного чагарника або на дереві з плоским верхівкою, побудоване з гілок і висохлого травою.

Чубок: довге пір'я чубка, що піднімається під час виконання шлюбного ритуалу.

Поведінка: секретарі годять зяма по землі з дзьобом, часто махають крилами, щоб збити з і пачатку і уважати зусилля.

Висівання: секретарі влітають зовсім швидко ударами ніг у голову і лавачі її зриває.

2.22. Сова вузла.

Що за дивно пташка

Ії вночі не спить:

Найліший полює,

А влітку любить,

(Сова)

«Вушка» цієї сови - це лише тируч пір'я, що ніяк не зв'язані і справляють суттєвий вплив, які виступають розширеним з білого кольору птаха. Вушка сови здається чуже навіть найтійший світ полювача.

ЖИВЛЕННЯ

Вушка сови вважає головним чинником на різного роду гризуни - попилок, землеройки і мураш, а також на малих птахів - в ерикетів та горбців. Іноді її поважається білий дзьоб, надірає сови і яйця.

Своїм пташенят самець вузлато сови приносить великих комах, зазвичай жуликів, у тому числі великих хрущів. Вузлато сови полює здебільшого в пошуку на інших великих комах. Птахи безжовтого кольору вночі, ні на якому місці не ступають очей. Вночі вузлато сови дуже добре бачить і чує, отож на найближчій шум сови реагує білорозширеною пташкою.

СПОСІБ ЖИТТЯ

Вузлато сови зустрічається у великих, рідко у великих лісах, іноді вони гніздяться на болотах і вперіоді поїжає. Вушка сови - це дуже розширений птах в Європі, Азії, Північній Америці та на півночі Африки. Пачокі пошуки цих сови змушувати в певних частинах вроку, тобто не один з найбільш великих пернатих сови.

Завдяки м'якому пір'ю і спеціальній будові край м'якого пір'я вузлато сови літає практично безшумно. Її оперення влаштоване так, що навіть дуже м'якому птахи. Саме тому сови з'являються безшумно, ніби німа. Раюо власні в лісі можна почути, як співає самець вузлато сови, притримуючи потрошки і втримуючи в величезній м'якості, у "су". Ротозубий тварини власного гучної відлучається, уїт'я і інші звуки.

Під вечір пташенята вузлато сови відлучаються протижити світла, що своїм злученням вигадують когось величезний і середі деревні гілки.

Вузлато сови, що летить уночі - це дуже незвичайне явище. Зазвичай увесь день сови сидять тихо, вперіоді влітаючи, на гілці біля стовбура дерева.

РОЗМНОЖЕННЯ

Восень - пора початку шлюбного періоду у вузлато сови. Самці цього виду нерідко починають викладати яйця до самої жовтневої погоди. Шлюбний танець вузлато сови - це поїти, під час якого особливо старяться самці, гучно пошепки крилячи. Вузлато сови не будують гнізд, відкладають яйця у вузлато сови поглинають голшарі - ворона, сови або білки. Птахи лише трохи змінюють "інтер'єр" гнізда.

Іноді вузлато сови гніздяться на відкритій місцевості, у заростях вересу, відкладаючи яйця просто на землю.

Самка відкладає від чотирьох до шестидесяти, розмір яких трохи менший за курчак. Насиджування починається після того, як самка відкладе останнє яйце, тому пташенята в гнізді вузлато сови однакові за віком. Самець не бере участі в насиджуванні, однак він приносить корми самці, він сидить на яйцях, а згодом і пташенят.

У голодні роки вважають вузлато сови старші, тобто найбільшій пташенята.

Новонароджені вагають біля двох грамів. У наступні дні цих сови, потім вибирає коричневого кольору. Мати ніяк не створює за тим, що діється в колоні, і в разі потреби відлучає від гнізда вогоня, що тільки виводить, власних сороточу.

СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА СОВОЮ

Більш вузлато сови ніколи побачити тільки у шпидками вилупив, оскільки завжди колорит мислять відображення і неможливо відслідкувати від оточення. Сова, що вперше сидить на дереві, сови на умовок суку гілки. Навть при найбільшій увазі сови не спить. Дуже вночі птахи з дуже гучним дитячим та енергійним.

ЧИ ТОВА ВІДОМО, ІНО...

Вушка сови може повертати шию на 270°.

Під час зимових місяців вузлато сови зберігається в одному місці та спить, притримуючись одна до одної.

Більшість вузлато сови влітку, малих пташок збираються у зграї і прогавляють жайка - в цих пору дуби сови абсолютні безпорадні.

Очі сови відлучаються тільки при вдеруванні сови до мотки і скосити.

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СОВИ ВУЗЛАТО

«Вушка» - характерна особливість вузлато сови, утворений вузлато пір'я на голові птахи.

Почути свою вузлато - "дубити" - жінки не є здатним слуху.

Сприсяди вузлато сови - це два м'язові отвори, які розташовані з боків голови.

Пачакі мураш, з жовтим підшмавляють дзьоб. Очі величезні, червоні, мільярдів дзьоб майже непроглядні.

Після середнього розміру, стрункі, з довгими складаними крилами. Самець і самка зовні однакові.

Оперення: пір'я інші показує вузлато сови за колоритом одяканий і корою, тому птахи на дереві зовсім непроглядні. Спина і птаха темна, з відрадиною пташкою, червоні - світлі з поперечними смугами.

2.23. Рибалочка звичайна.
 Заступає бережливому ставленню як прикраса живої річної природи. Ласкава порода назва «рибалочка» очима вперше її спосіб життя. Може мати в польоті тільки побігли водички.
 Невеликого розміру – трапляється за горобин, маса – не більше 50 г. Стрижемо літає над водою, видаючи своєрідний дзвінкий крик і биває як дорожочиний скарб.
 Рибалочка живиться дрібною рибкою, ловить гуголовців і водних комах. Нерідко рибалить на льоту, при цьому ніби зависає в повітрі, похилює до горизонту.
 Гніздиться рибалочка у воді гніздом покла метр, яку вилася самостійно на берегових схилах. У кладці 6-7 яєць. Пташенята виростають дрібною рибкою.

2.24 Тетерук великий степовий.

СПОСІБ ЖИТТЯ

Звички: суспільні птахи.

Живлення: трава, інша зелень, зерно, листя і комахи.

Звуки: шлюбна пісня самця складається з гучного гудіння і клекотання.

СПОРІДНЕНІ ВИДИ

Представником того ж роду є тетерук гострохвостий. Тетерук малий степовий веде такий самий спосіб життя, як і тетерук великий степовий, і іноді вважається підвидом останнього.

Ареал великого степового тетерука у минулому охоплював великі території північноамериканських і канадських прерій, оскільки цей птах гніздується і годується у високій траві. У наші дні, водночас із перетворенням прерій на сільськогосподарські угіддя, ареал великого степового тетерука почав скорочуватися.

ЖИВЛЕННЯ

Великий степовий тетерук годується зеленню і зернами таких злаків, як кукурудза, пшениця, рис та просо. У раціон його живлення також входять комахи, здебільшого сарана. Великий степовий тетерук своїх пташенят вигодовує виключно комахами.

Рано навесні цього птаха можна помітити на лугах з низькою травою, якщо неподалік є зарості високої трави, в яких птах може сховатися в разі небезпеки. Степовий тетерук навесні харчується переважно зеленим рослинним кормом, щипає бруньки на тополях, в'язах, березах і яблунях, а лісові горіхи і жолуді ковтає цілими.

Степові тетеруки з північної частини ареалу харчуються в основному у кукурудзою. Найбагатше і найбільш різноманітне меню у птахів навесні, на початку лютного періоду - тоді воно включає соєві боби, квіти й різні трави. В окремих районах, особливо в Південній Аакоті, харчовими конкурентами степових тетеруків є фазани, звички і вподобання харчування яких дуже подібні.

СПОСІБ ЖИТТЯ

Великий степовий тетерук з легкістю пристосовується до умов життя, що змінюються, але місце для відпочинку і токовище птах вибирає дуже ретельно. Самці степового тетерука впродовж всього року живуть на постійних територіях, а більшість самок цього виду на зиму відлітають на південь, рятуючись від снігопадів і хижаків.

Нині існує декілька причин скорочення чисельності популяції великого степового тетерука. Головна причина – інтенсивне перетворення степів на пасовища, де домашні тварини з'їдають траву, яка необхідна тетерукові як укриття та ЖИВЛЕННЯ. Наступними причинами зникнення цих птахів є збільшення об'єму використання пестицидів і необмежений мисливський промисел. У штатах Айова, Огайо, Кентуккі, Арканзас та подекуди в Техасі є брак самок, оскільки багато які з них гинуть від різних хвороб.

Степовий тетерук повністю зник на сході США і Канади. У 60-х роках ХХ ст. Всесвітній Фонд дикої природи організував на території штату Колорадо заповідник великого степового тетерука. У наші дні цей птах включений у список видів, що знаходяться під загрозою зникнення.

РОЗМНОЖЕННЯ

Наприкінці весни великі степові тетеруки збираються на токовищах і розпочинають шлюбні ігри. В цей час самці гордовито походжають, піднявши „вуха“ з довгого пір'я на тім'ї (при цьому вони набувають „рогатого“ вигляду), і широко розпускають віялом пістрявий хвост.

Шлюбна пісня тетерука – бурмотіння, що супроводжується гудінням і посилюється резонаторами – жовто-оранжевими міхурами обабіч шиї, які птах наповнює повітрям.

Між суперниками відбуваються невеликі сутички, при цьому вони не завдають один одному каліцтв. На переможця чекає гарем самок, з якими він злучається. Після спаровування самець продовжує токувати, а самка знаходить у землі поглиблення і відкладає в нього 11-12 яєць, з яких через 23-26 днів з'являться пташенята.

Під час насиджування самка ненадовго відлучається з гнізда, щоб поїсти. Самець у насиджуванні кладки і вирощуванні потомства жодної участі не бере. Пташенята вже в перший день життя починають бігати навколо гнізда. Вони проводять з матір'ю 6-8 тижнів.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Лише завдяки забороні полювання і переходу на більш раціональні сучасні методи ведення господарства цей тетерук почав дещо відновлювати своє поголів'я.

Великі птахи (маса самця перевищує 1 кг) були численними у преріях Північної Америки. Поселенці з Європи прозвали їх «барабанщиками кохання». Сотні птахів зліталися на токовища. У токуючих самців з обох боків шиї роздуваються резонатори, які підсилюють крик, і він звучить як барабанний бій. Під час танців птахи тупочуть йому в такт. Токуючих птахів раніше було чути за 3 км. У кладці 6—9 яєць. Насиджує і водить виводок тільки самка.

ЧИ ТОБІ ВІДОМО, ЩО...

Цей степовий тетерук віддає перевагу відкритій, порослій травною місцевості й іноді

поселяється на території аеродромів, як, наприклад, це є у Мічигані.

Намагаючись захистити дитинчат від нападника, великий степовий тетерук прикидається пораненим: схиляє голову на бік, опускає крила і видає звуки „кверр-кверр“.

Токуючі самці тетерука прагнуть встати на середину токовища, оскільки самки вибирають тих „наречених“, які стоять ближче до центру.

«Вересовий» підвид великого степового тетерука був дуже поширений на узбережжі, штату Техас. Проте птах вимер у 30-х роках двадцятого століття.

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СТЕПОВОГО ТЕТЕРУКА

Оперення: самець і самка майже не відрізняються забарвленням одне від одного.

Забарвлення поперечно-смугасте: бежеві смуги на коричневому фоні. Короткий хвіст утворює півколо, нижній його бік білий. Махове пір'я у самця темне, у самки смугасте.

Яйця: у поглиблення в землі самка відкладає 11-12 оливкових яєць з коричневими цятками.

Самець: по обидва боки шиї розташовані жовто-оранжеві міхури-резонатори, які роздуваються під час токування. Десять чорних пір'їн на тім'ї піднімаються вгору і утворюють „вуха“.

Самка: дрібніша, ніж самець, від якого не відрізняється забарвленням оперення. На голові у неї також є десять пір'їн-прикрас, які вона, на відміну від самця, не піднімає.

2.25. Уека.

Уека - цього нелітаючого птаха завбільшки з курку ніде не побачиш за межами Нової Зеландії.

У наші дні уеки люблять відвідувати місця відпочинку туристів. Щоправда, птахів не цікавлять пам'ятки природи — вони із задоволенням поїдають залишки трапези, а нерідко вихоплюють просто з людських рук бутерброди, пиріжки чи іншу їжу. Давно здобули вони й прихильність місцевих жителів. Охороняються законом.

Птахові пощастило — він не тільки не вимер, а й зумів пристосуватися до появи тут людини. Більше того, він дуже довірливий, але аж ніяк не дурний. У маорійців навіть є прислів'я: «Якщо уека, що потрапила в пастку, зуміє вирватись, то більше ніколи в неї не потрапить». В уеки задерикуватий норів. Живиться вона різною рослинною їжею, але не відмовиться й від будь-якої доступної живності. Так, уека вправно краде курчат з ферм, розташованих у лісі. Частенько нападає на завезених людиною мишей і пацюків. А ще допомагає їй сильний гострий дзьоб. Уека може дати ним відсіч кішці, горностаєві і тхору, якщо вони спробують напасти.

2.26. Фрегат прекрасний.

Фрегати - повелителі повітря. Вони з легкістю ловлять рибу, яка виплигує з води. Це

справжні морські розбійники. Звідси походить і їхня англійська назва.

Фрегат прекрасний - це птах досить великих розмірів. Розмах його крил сягає майже 230 см. Половина маси тіла фрегата прекрасного припадає на грудний м'яз - рушій, який під час польоту приводить у дію крила птаха.

РОЗМНОЖЕННЯ

У період гніздування самці привертають увагу самок, роздуваючи свої великі горлові мішки інтенсивно-червоного кольору. На відміну від інших птахів, вони не влаштовують поєдинків. Іноді декілька самців сидять поруч, надаючи самці можливість вибору. Самець намагається звернути на себе увагу самки, що наблизилася, шелестом пір'я і клацанням дзьоба.

Гнізда фрегатів - це величезні споруди з гілок, побудовані на деревах, у кущах або, в окремих випадках, на камінні. Самка відкладає одне біле яйце. Обидва птаха насиджують його по черзі. Спочатку пташеня позбавлене пуху і його постійно обігріває дорослий птах. У 4-5 місячному віці пташенята вже повністю оперені і відрізняються від дорослих птахів тільки білим кольором голови.

Птахи вигодовують їх протягом 5-6 місяців. Після виходу з гнізда молоді фрегати збираються разом і навчаються літати. Батьки ще деякий час продовжують піклуватися про молодняк.

СПОСІБ ЖИТТЯ

Фрегати тримаються неподалік від своїх гніздових колоній, не залітаючи далеко в море. Це моногамні птахи. Вони гніздуються на малонаселених островах і на пустинних берегах материків. Гнізда фрегати поміщають на низьких деревах, кущах або на землі. Як будівельний матеріал вони використовують гілки, пір'я і кістки, їхні гнізда знаходяться поблизу колоній інших птахів, напр., пеліканів і мартинів, у яких вони відбирають здобич.

ЖИВЛЕННЯ

Фрегати - справжні морські розбійники. У період гніздування їжу для пташенят вони добувають, відбираючи її в інших птахів. Вони переслідують сусідів, що повертаються з полювання, іноді б'ючи їх сильним дзьобом у хвіст. Коли птах відригує здобич, фрегат негайно підхоплює її, не даючи впасти у воду.

Поза періодом гніздування фрегати харчуються літаючими рибами. Полюють вони також і на медуз, молюсків, рачків, восьминогів. Перераховану тут здобич фрегати збирають з водної поверхні. Молоді фрегати ширяють над гніздами і скльовують пташенят свого ж виду або викрадають пуховичків крячків і поїдають їх до 8-10 особин на день.

ОСОБЛИВОСТІ ПРИСТОСУВАННЯ

Пірнати фрегати не можуть, для плавання їхні ноги також не годяться. їхнє оперення дуже швидко намокає, тому вони не можуть злетіти з водної поверхні. Посадка на воду означає для фрегата смерть. Ходити фрегати не можуть. На суші вони сідають тільки на такі місця, з яких можна злетіти. Проте літають ці птахи чудово: маневрено, в основному ширяючим польотом. Навіть спускаючись для того, щоб схопити здобич на поверхні води, вони

опускаються до самої води і злітають, не роблячи помахів крилами.

2.27. Ходуличник.

Ходуличник належить до підряду куликів. Цей птах, що живе на розташованих уздовж морського берега болотах, своєю назвою завдячує довгим тонким червоним лапкам.

Чорно-білий ходуличник є родичем шилодзьобки. На суші птах поводить себе досить незграбно, тому більшу частину часу він проводить у воді. Ходуличник вільно розгулює, занурившись по черевце у воду, і збирає корм з поверхні в таких місцях, що недоступні для інших представників сивкоподібних. До всіх своїх переваг, птах вміє і плавати, і пірнати.

ЖИВЛЕННЯ

На своїх дивовижно довгих ногах ходуличник може ходити по глибоких ділянках, куди інші представники сивкоподібних дістатися не можуть, тому ці птахи практично не мають харчових конкурентів. Ходуличник може годинами бродити по саме черевце у воді, збираючи з її поверхні комах

та інших безхребетних, а також водні рослини. У раціон птахів, окрім того, входять також личинки мух, жуки, черв'яки та пуголовки. Дзьоб ходуличника відрізняється від дзьоба шилодзьобки. У останньої дзьоб заломлений догори, птах збирає ним їжу, здійснюючи рухи, що нагадують рухи людини, яка косить траву. Ходуличник, навпаки, скльовує здобич швидким рухом гострого пінцетоподібного дзьоба. Так він ловить бабок, що опинилися на поверхні води, і ручайників. Іноді, під час полювання, ходуличник може підстрибнути вгору або ж занурити у воду всю голову. Цей птах також розшукує їжу в мулі.

СПОСІБ ЖИТТЯ

Ходуличники живуть невеликими колоніями, що складаються з 20-100 особин. Вони віддають перевагу тихим затонам і уникають морського узбережжя з високими припливами.

На болотах, морському узбережжі і солончаках ходуличники стійко переносять сильні вітри та високі температури, оскільки знаходять тут собі затишні притулки. Цих птахів також можна зустріти по берегах штучних волеймиш – зарибнених ставків і водоочищувальних споруд. Вони уникають близького спілкування з людиною, тому, побачивши її здалеку, поспішно відлітають. Ходуличники пересуваються обережними довгими кроками або бігом. На своїх довгих тонких ногах птах з легкістю ходить по воді, проте під час ходьби по суші таке пристосування створює певні труднощі. Ноги ходуличника трипалі, між основами середнього і зовнішнього пальців є невелика перетинка. Птахи вміють плавати, а у разі потреби і пірнають.

У польоті ходуличник часто махає крилами, використовуючи майже двадцятисантиметрові ноги як стерно. Молоді птахи рідко віддаляються далеко від берега, оскільки ще не вміють плавати. Дорослі ходуличники дуже ревно охороняють своє гніздо, при цьому вони видають гавкаючі звуки і прикидаються пораненими.

РОЗМНОЖЕННЯ

Місця гніздування ходуличника знаходяться поблизу багатих джерел їжі. Птахи зазвичай гніздуються колоніями, що нараховують більше сотні пар. У багатьох країнах цих птахів часто видно у морі, на узбережжях та болотах. Своє гніздо ходуличник будує на фундаменті з маленьких камінчиків, часто на піщаній мілині, тому нерідко здається, що птах, який сидить на лицах, тримається на воді. Гніздом ходуличника може стати поглиблення в землі і чашоподібна споруда з трави і стебел очерету. Після повернення з теплих країн на місця гніздування ходуличники розбиваються на пари. Подружжя проводить разом декілька сезонів.

У період залицяння найбільш активні самки - вони першими роблять кроки у бік вподобаного самця. Самка навесні відкладає від 1 до 4 коричневих яєць. Насиджують кладку батьки поперемінно. Самці ходуличника - дбайливі батьки, які приносять їжу самці, що сидить на яйцях, а потім і потомству. Батьки захищають пташенят від мартинів, ворон та інших хижих птахів, літаючи навколо ворога, привертаючи його увагу номерами повітряної акробатики і видаючи крики, що нагадують собачий гавкіт.

2.28. Цісарка грифова.

Грифова цісарка чудово пристосувалася до життя в посушливих, порослих чагарником регіонах Африки. Вона може обходитися малою кількістю води, оскільки отримує рідину з їжі.

Грифова цісарка - це найбільший і найяскравіше забарвлений вид цісарок. У оперенні цього птаха присутні такі кольори, як блискучий кобальтово-синій, ліловий, чорний та білий. Своєю незвичною назвою грифова цісарка завдячує формі голови і шиї, яка нагадує голову грифа.

ЖИВЛЕННЯ

Перед світанком зазвичай грифові цісарки залишають місця ночівель і вирушають на пошуки кормів. Ао самої полуденної спеки зграя у пошуках їжі „прочісує” територію, постійно тримаючись неподалік від чагарникових заростей.

У найспекотнішу пору дня кущі служать грифовим цісаркам місцем для відпочинку і дають благотворну тінь. Тільки надвечір, коли промені сонця втрачають свою силу, і спека помалу відступає, цісарки знову вирушають на годування.

Джерелом корму для цісарок є низькорослі рослини. Грифові цісарки поїдають різне насіння, зелені частини трав, бруньки, пагони і коріння, не перебирають і комахами, павуками, скорпіонами та равликами. Грифова цісарка може не ходити на водопій, оскільки необхідну кількість рідини вона отримує з рослин, тваринного корму і ранкової роси, що збирається на листках. Сліпа кишка у грифових цісарок набагато довша, ніж в інших птахів. Вважається, що така будова травної системи необхідна для того, щоб організм грифОВОЇ цісарки міг засвоїти якомога більше води з їжі.

СПОСІБ ЖИТТЯ

У грифових цісарок досить міцне тіло. Ноги сильні. Тримаються вони найчастіше невеликими зграями на сухих, запованих, порослих кущами рівнинах Східної Африки. На цих просторах мало джерел, що не пересихають. Основу рослинності тут складають колючі

кущі акацій.

Коли біотопи надмірно висихають, грифові цісарки переселяються в лісисті низини або в гірські ліси, де тримаються разом з іншими видами цісарок. Якщо грифова цісарка відчуває загрозу, вона тікає від небезпеки на своїх довгих ногах, як і більшість наземних видів птахів, і відшукує притулок в заростях кущів. Тільки в крайньому випадку грифова цісарка наважується злетіти. Відстань її польоту може складати 50, максимум - 500 м. У сутінках цісарки залітають на дерева, де й проводять всю ніч. Кожна зграя знаходить для себе високу акацію, перевагу віддаючи оточеній густим чагарником.

Майже увесь рік цісарки тримаються зграями, що налічують 20-30 птахів, але зустрічаються і групи з 70 особин. У гніздовий період зграї розпадаються на пари, що гніздуються, і невеликі групи поодиноких птахів.

РОЗМНОЖЕННЯ

Сигналом до початку шлюбного періоду у грифових цісарок служать щорічні зливи, які гарантують пташенятм достатню кількість корму. Пік шлюбного періоду в усьому ареалі припадає на червень, але птахи можуть розмножуватися впродовж усього року. Самець починає звертати на себе увагу самки. Залицяючись, він стає перед нею, опутивши голову вниз і розпрямивши крила, прагнучи красою барв зачарувати обраницю. Якщо самка не виказує зацікавленості, самець зазвичай наполегливо переслідує її і ще раз пробує звернути на себе увагу. Якщо залицання закінчується успішно і відбувається спаровування, через деякий час самка відкладає від 8 до 15 яєць. Цісарки не будують гнізда, а відкладають яйця в неглибоку ямку. Самка одна насиджує яйця. Незабаром після вилуплення пташенята залишають гніздо, а самець годує їх ще протягом декількох днів. У перші декілька тижнів життя пташенята грифовой цісарки вкриті коричневим і золотисто-коричневим плямистим пухом.

2.29. Чапля сонячна.

Сонячна чапля живе поблизу водоймищ у тропічних і субтропічних районах Центральної та Південної Америки. Цей птах добре літає, проте більшу частину свого життя він проводить, бродячи у воді.

Попри свою назву, сонячна чапля дуже багато часу проводить, ховаючись у тіні. Своєю назвою вона завдячує красивому візерунку на крилах, який нагадує сонце, що сходить. Особливо добре малюнок видно під час токування й в польоті, коли птах розпрямляє крила.

ЖИВЛЕННЯ

Сонячні чаплі виходять на пошуки корму вдень. Повертаючи голову на всі боки, вони неквапно бродять по мілководдю й уважно вдивляються у воду. Помітивши здобич, наприклад, дрібну водну тварину, сонячна чапля пробиває її дзьобом, як це робить чапля. Сонячна чапля харчується дрібними безхребетними (ракоподібними, молюсками та водними комахами). Іноді ці птахи ловлять дрібну рибу. У тих місцях, де вода біля берега заглибока для того, щоб птахи могли по ній бродити, сонячні чаплі полюють на березі.

СПОСІБ ЖИТТЯ

Сонячна чапля – один із найкрасивіших представників фауни цього регіону. По землі він найчастіше пересувається повільним кроком. Сонячна чапля живе на бережжях річок та озер у тропічних лісах Центральної та Південної Америки. Сонячну чаплю можна побачити на березі, густо порослому деревною рослинністю. Серед дерев птахи ховаються під час полуденної спеки. Сонячна чапля годинами може нерухомо стояти в очереті на мілководді, при цьому її голова витягнута вгору, як у чапель. Сонячна чапля, що летить, повільно махає своїми широкими крилами. У польоті птах виглядає дуже елегантно. Проте сонячну чаплю дуже рідко можна побачити в повітрі, оскільки більшу частину свого життя птах проводить на воді. Рятуючись від ворогів, сонячна чапля більшою мірою довіряє своєму захисному забарвленню, ніж здатності літати.

РОЗМНОЖЕННЯ

Гніздовий період сонячних чапель припадає на весну. Птахи створюють пари на декілька місяців. Самець всіляко красується перед самкою, демонструючи їй своє оперення. Партнери разом будують гніздо. Гніздо сонячних чапель кулясте. Птахи влаштовують його на землі, у кущах або на невисоких деревах. Матеріалом для будівництва гнізда служать гілочки, глина та листя. Лоток вистилається листям.

Самка відкладає 2-3 яєць білого кольору, вкритих безліччю темно-коричневих цяточок. Птахи насиджують яйця поперемінно. Насиджування триває 27 днів. Пташенята сонячної чаплі, що вилупилися з яєць, вже вкриті м'яким пухом з малюнком із плям і смужок. У перші тижні життя вони дуже швидко ростуть, тому батьки повинні приносити їм велику кількість корму. Сонячні чаплі вигодовують пташенят комахами. Через 20-21 день пташенята вже достатньо великі, щоб залишити гніздо, але літати вони починають тільки через декілька тижнів.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Назву одержала за великі плями-очі жовтого кольору на оперенні. У шлюбний період партнери демонструють ці плями, розгорнувши крила.

Населяє заболочені ліси від півдня Мексики до півдня Бразилії. Довжина тіла не досягає й півметра, а маса звичайно не перевищує 200 г. Добре бігає і непогано лазить по гілках, а літає важко й неохоче. Живиться дрібними різноманітними комахами, ракоподібними, рибками і жабками. Подружня пара дружно будує гніздо, яке розміщується на дереві невисоко над землею. У кладці 2 яйця.

2.30. Шпак.

На березі поза тином

Я вчепив йому хатину.

Він навколо обдивився,

Заспівав і оселився.

Як горобчик, цвірінчить,

Мов сорока, стрекотить,

Передражнює птахів,

Підробляє їхній спів.

Пересмішник і дивак,

Називають пташку...

(Шпак)

Шпак є одним з найчисленніших птахів європейського регіону. Великі зграї шпаків, що кружляють над дахами будинків - це видовище, що запам'ятовується всім.

Шпак є одним з найбільш кмітливих і найбільших птахів, що досить легко пристосовуються до різних природних умов. Він є невибагливим при виборі їжі. Завдяки цій обставині протягом останніх 50 років ареал шпака збільшився і, відповідно, кількість птахів зросла, тоді як чисельність багатьох інших видів скоротилася.

РОЗМНОЖЕННЯ

Перед початком гніздового періоду великі зграї шпаків розпадаються на пари. Молоді птахи, що не гніздуються, зберігаються вірність звичним місцям ночівель. Решта птахів створюють пари і шукають зручні для гнізд місця. У природі шпаки використовують дупла дерев або скельні щілини, міські ж птахи вибирають для себе отвори в будинках, наприклад, під дахами. Гніздо шпака - досить крупна споруда чашоподібної форми, збудована із сухих частин рослин.

Птахи вистилають його травою, мохом, пір'ям та іншими матеріалами. Самка відкладає яйця з інтервалом у 24 години. Вона одна насиджує яйця.

Самка проводить у гнізді всю ніч і більшу частину дня. Пташенята вилуплюються голими і сліпими. Батьки приносять їм комах (до 300 на день) - поживний білковий корм. За 3 тижні малюки виростають.

СПОСІБ ЖИТТЯ

У багатьох сучасних людей шпак зазвичай асоціюється зі шпаківнею - здається, тільки там він і проживає. Проте насправді в минулі часи шпак був лісовим птахом, який гніздувався в дуплах дерев. У наші дні ситуація в багатьох районах сильно змінилася, тому шпаків частіше можна зустріти поряд з житлом людини, аніж в безлюдних районах. У деяких регіонах вони розселилися на сільськогосподарських угіддях, особливо поблизу пасовищ, нерідко птахи зустрічаються і в містах. Шпаки - суспільні птахи. Великими зграями вони відправляються на годування або повертаються на нічліг. Часто вони гніздуються великими колоніями.

Зимовими вечорами величезні зграї шпаків вирушають у міста, де проводять ніч. Шпаки галасливими групами збираються на гілках дерев або дахах будинків. До міст їх

приваблюють кращі умови - там дещо вища температура повітря, і велика кількість захищених від вітру місць.

ЖИВЛЕННЯ

Раціон шпаків є надзвичайно різноманітним і залежить від місця проживання птахів. У природі вони зазвичай харчуються насінням та плодами, збираючи на полях і пасовищах комах, наприклад, довгоніжок, жуків і гусениць. Шпаки іноді також полюють на комах у повітрі. Ці птахи охоче відвідують плодові сади, де завдають відчутної шкоди врожаєві.

Шпаки є основними ворогами виноградарства. У містах вони охоче прилітають до годівниць, розставлених у парках і садах. Пташенят птахи вигодовують комахами. Багато птахів, що проводять у місті ніч, вдень відправляються на годування у його околиці. Рано-вранці зграї шпаків вилітають із міст і летять до джерел їжі, іноді розташованих на відстані декількох кілометрів від місця нічлігу. До вечора шпаки повертаються назад. У міру наближення птахів до міста їхні зграї збільшуються. До міста зграї підлітають у вигляді величезних чорних хмар.

ШПАК І ЛЮДИНА

Городяни не люблять шпаків, оскільки вони випорожнюваннями забруднюють будинки, тротуари і дерева в містах.

У парках дерева, алеї і лавки бувають вкриті шаром екскрементів з таким сильним запахом, що деякі частини парків приходиться закривати. У селах шпаків також нерідко вважають шкідниками, оскільки вони пошкоджують посіви на полях. У регіонах, де є розвиненим виноградарство, наліт шпаків на виноградник може спричинити до розорення землеробів. Міські власті і землероби намагаються відвадити шпаків від певних місць. Для цього вони використовують мережі, а також могутні прожектори і звукові сигнали.

СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ШПАКОМ

Шпак гніздується на території всієї Європи. Взимку чисельність шпаків на півдні Європи значно зростає, оскільки тут перебігають зиму ті птахи, які гніздуються в Північній та Центральній Європі. З осені до весни в деяких селах і містах на півдні з'являються величезні зграї шпаків, що можуть нараховувати до мільйона особин. У кожному районі вони мають свої місця для ночівлі. Час від часу птахи міняють ці ділянки. Про присутність шпаків можна дізнатися по екскрементах, що видніються на землі і тротуарі, а увечері можна спостерігати великі зграї цих птахів.

2.31.Щиголь.

Щиголь - один з найгарніше забарвлених птахів Середньої Європи - досить сильно поширений в усьому ареалі. Улюблена їжа щигля - насіння чортополоха.

Щиголь поширений в Європі, де в різних областях веде осілий або кочовий спосіб життя. Тонким дзьобом, що нагадує пінцет, щиголь витягує насіння з колючих кошиків чортополоха і реп'яха. Коротке жорстке пір'я на голові захищає птаха від колючок.

РОЗМНОЖЕННЯ

Наприкінці березня на початку квітня щиглі займаються пошуками місця, зручного для гніздування. Щиглі дуже старанно будують гнізда, їхні гнізда мають чашоподібну форму. Вони досить глибокі, тому яйця і пташенята щигля надійно захищені навіть від найсильніших поривів вітру. Будівельним матеріалом для гнізда служать рослини, а скріплювальним розчином - павутина. Інтер'єр гнізда складається з рослинних волокон, паперових обривків, штучних матеріалів і шерсті. Архітектором і будівельником гнізда є самка! щигля. Самець в окремих випадках виконує роботу щодо постачання будівельних матеріалів для самки, та його основне завдання - це охорона території. Пара щиглів виводить пташенят двічі на рік. Кожного разу самка відкладає по 4-6 яєць. Самка насиджує кладку протягом двох тижнів. Самець у цей час приносить їй корм. З появою на світ пташенят роботи у нього додається - він годує не тільки самку, але й пташенят.

ЩИГОЛЬ І ЛЮДИНА

Яскраво забарвлений щиголь, що має прекрасний мелодійний голос, завоював серця багатьох любителів птахів. Його разом із чижками й синицями часто утримували в клітках. Із спійманих щиглів виготовляли чучела, а птахи, що залишилися живими, ставали домашніми невільниками. У свій час у моді були капелюхи, прикрашені різнокольоровими пір'їнками щигля. Сьогодні вилов цих птахів заборонений, проте на чорному ринку ще можна відшукати щиглів, нелегально здобутих на півдні Європи. У Бельгії, наприклад, ще недавно щигля можна було придбати в будь-якому зоомагазині.

СПОСІБ ЖИТТЯ

Щиголь здебільшого віддає перевагу відкритим ділянкам, і тому його улюбленими місцями існування є вирубки, придорожні чагарники, світлі гаї та покинуті садки. На початок періоду гніздування зграї щиглів розпадаються на сімейні пари і маленькі групки. Протягом решти часу щиглі тримаються зграями, які восени і взимку нерідко переміщуються в міста. Частина птахів відкочовує до Нідерландів, Бельгії, Франції, Іспанії і Португалії - країн, клімат яких є теплішим.

ЖИВЛЕННЯ

Наукова родова назва роду щиглів походить від латинської назви чортополоха. Ім'я було вибрано не випадково, оскільки улюблена ЖИВЛЕННЯ щигля - насіння саме цієї рослини. З червня по березень птах годується переважно насінням чортополоха. Суцвіття чортополоха, так звані кошики, щиголь не чіпає до зими, збираючи насіння на землі, а коли земля вкривається снігом, витягує їжу з її природного сховища. Щиголь любить також насіння гречки, кульбаби і жовтозілля. У зимовий період важливим джерелом корму птаха є насіння чіпкого підмаренника. Садівники охоче приймають на своїх ділянках щиглів, оскільки ці

маленькі пернаті помічники поїдають насіння бур'янів.

Щиглі демонструють чудеса акробатики, звішуючись вниз головою на стеблах і гілочках, щоб дістати корм. Щиглі належать до нечисленної групи птахів, здатних притримувати їжу ногами. Довгим і гострим дзьобом щиголь витягує насіння з недоступних іншим птахам складних суцвіть. Жорсткі пір'їни захищають голову птаха від уколів колючок чортополоху.

СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ЩИГЛЕМ

Щиголь – птах якого легко впізнати. Він відзначається різнокольоровим, дуже гарним оперенням і характерним співом. Щиголь може навідуватися у ваш сад до годівниці, наповненої сумішшю насіння гайлардії, кульбаби і календули. Птахи із задоволенням поїдають насіння календули лікарської і кульбаб. Восени щиглі ласують насінням чортополоха. Іноді на старому фруктовому дереві можна помітити гніздо щигля, підвішене до краю однієї з кронних гілок. Щиголь не належить до типово перелітних птахів, взимку він відкочовує до тих районів, де є більше поживи.

2.32. В'юрок канарковий.

Пташка маленька, зернятка шукає.

З рослин насіння,

Дуже любить.

(В'юрок)

Канарковий в'юрок з далеких Канарських островів, якого ще називають дикою канаркою, є далеким родичем відомої нам своїм приємним співом кімнатної канарки.

Канарковий в'юрок – це маленький в'юрок, що загальним забарвленням оперення, в якому переважають зеленувато-жовті тони, нагадує чижа. В результаті селекційного відбору в неволі були отримані птахи з жовтим, жовто-білим, жовто-чорним, оранжевим і червоним оперенням.

СПОСІБ ЖИТТЯ

Канарковий в'юрок – це швидка та приязна маленька пташка, яка, за винятком періоду гніздування, тримається здебільшого в зграї. Вона вражає швидкістю і маневреністю польоту між деревами в садах і парках та над прірвами в гірських районах рідних островів. В повітрі, піл час польоту, у самця видно жовте покривне пір'я хвоста, що просвічується крізь кінчики складених крил, Оперення самки не таке яскраве, як у самця. Пір'я на її спині сіруваті, знизу на тілі - ніжно-жовте. Пір'я молодих птахів має сіре забарвлення.

КАНАРКА І ЛЮДИНА

До Європи канарок було завезено з островів Атлантичного океану, швидше за все, на початку XVI століття. Часто птахів через красиве оперення тримали в клітках (особливо в Німеччині). У наші дні кількість канарок, що живуть у неволі, сягає 5 мільйонів особин.

Не всі птахи утримуються в кімнатних умовах. Шахтарі в минулому брали їх з собою в шахти, щоб визначити, чи немає витоків отруйних газів. З цією метою птахів використовують і сьогодні. Канарки, що живуть в неволі, доживають до 17 років. Птахівники й надалі працюють над поліпшенням їхнього забарвлення, будови тіла і красивого співу.

РОЗМНОЖЕННЯ

На початку весни всюди на островах чуються весільні пісні самців. Вони сидять на верхівках високих дерев або літають і співають, піднімаючись високо в небо і падаючи вниз з широко розпростертими крилами, після чого повертаються на найвищі гілки. Трохи більше ніж через місяць зграї в'юрків зменшуються, і пісні самців стають тихішими. Але навіть у період гніздування можна спостерігати змішані зграї самців і самок, зайнятих пошуками партнера, їжі або місця для нічлігу. Як місцю для влаштування гнізда канаркові в'юрки віддають перевагу невисоким деревам та чагарникам.

Самець знаходить придатне для гнізда місце і приносить необхідний будівельний матеріал. Самка з маленьких гілочок, стебел трави і моху будує гніздо чашоподібної форми; зсередини вона вистилає його білим рослинним волокном, а іноді і волоссям.

Яйця насиджує самка. Самець регулярно приносить їй їжу. Пізніше батьки разом вигодовують пташенят, приносячи їм м'які пророслі зерна і комах. Пташенята вже вкриті густим строкатим пухом. Через 11-14 днів у них виростає пір'я, і пташенята стають на крило, їхнє оперення все ще відрізняється від наряду батьків, які продовжують піклуватися про пташенят і після їхнього вильоту з гнізда і навчають розкльовувати зерна. Пізніше сім'ї канаркових в'юрків разом з іншими видами об'єднуються в зграї для пошуків насіння на полях. У пошуках корму канаркові в'юрки віддають перевагу насінню оліїстих рослин.

ЖИВЛЕННЯ

Канаркові в'юрки харчуються майже виключно рослинною їжею, споживаючи насіння рослин, кущів та дерев, що ростуть на островах. Одна рослина навіть отримала назву від назви самого птаха - канаркова трава. Також в'юрки поїдають м'яку зелень та соковиті плоди дерев. Для покращення травлення зерен в'юрки заковтують і невеликі пісчинки.

2.33. Якана африканська.

Африканська якана має такі довгі пальці, що вона може, не занурюючись у воду, бігати по листю латаття та інших водних рослин, що лежать на поверхні озера або річки.

Африканська якана не тільки бігає по килиму з листя, але також добре плаває, а рятуючись від переслідування, може навіть пірнати. Пташенят виховує самець африканської якани. У разі небезпеки він відлітає від кладки і прикидається пораненим. Пташенят, що вилупилися, він ховає під крилами.

ЖИВЛЕННЯ

Африканські якани харчуються комахами, їхніми личинками та іншими видами безхребетних, перш за все ракоподібних. До їхнього раціону входять оси, бджоли, павуки, мухи, личинки бабок та різних дрібних молюсків. Птахи також поїдають насіння і листя рослин. Африканські якани зазвичай шукають корм на прибережному мілководді, проте сміливіші самки часто віддаляються від нього навіть на 100 м.

Африканські якани годуються парами, сімейними групами або великими зграями на ділянці площею 50 м і більше. Африканські якани бігають, уважно оглядаючи килим з листя, клюють його, витягують листя з води і перевертають його дзьобом, щоб перевірити, чи часом немає знизу листка якої-небудь дрібної тварини. Вони ловлять під водою личинок комах або хапають комах у повітрі. Часто птахи сідають на спину гіпопотамам, майже повністю занурених під воду. Коли тварина починає рухатися, вона сполохує комах, а якана ловить їх швидкими рухами дзьоба.

МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ

Багато африканських якан зустрічається на порослих буйною рослинністю водоймишах, що знаходяться у внутрішніх районах Африки, на південь від Сахари. Застійні води, що вкриті щільним килимом латаття, водяного гіацинта та інших водних рослин, є ідеальними місцями для проживання цього птаха. Африканську якану також можна зустріти на заболочених територіях, поблизу заток, повільних річок і в затоплених місцинах.

Багато птахів живуть на піщаних берегах великих африканських озер, наприклад, на озерах Ньяса, Чад і Вікторія. Якана всюди зустрічається у великій кількості. Тільки на декількох територіях Південно-Західної Африки і в районі Сахари, де практично відсутні водоймища, цей птах зустрічається рідко. Якана мешкає біля водоймищ, тому вид віддає перевагу низинам. Тільки зрідка птахи з'являються в регіонах, розташованих вище 2 000 м над рівнем моря. Африканська якана - осілий птах, який практично все своє життя тримається там, де з'явився на світ.

РОЗМНОЖЕННЯ

На початку періоду гніздування самець будує просте гніздо з болота і сухих рослин. Самець намагається тихими криками привернути увагу самки, при цьому він не зупиняє «будівельних робіт», а старанно вириває дзьобом сухі рослини, які можна використати як будівельний матеріал.

Під час гніздового періоду самка може мати до чотирьох партнерів. До гнізда кожного з них самка відкладає не більше ніж по чотири яйця, часто вона робить це двічі за сезон. Такі стосунки між самцями і самками називаються поліандрією. Іноді самки відвідують свої кладки, проте насиджує яйця тільки самець. Він зігріває їх протягом 3-4 тижнів і пізніше піклується про пташенят. Самець сидить на яйцях приблизно півгодини, після чого вирушає на пошуки їжі. Після полювання він повертається до кладки, згинає лапи, настовбурчує пір'я на нижньому боці тіла і знову сідає на яйця. Якщо під час його відсутності яйця дуже сильно нагрілися, самець своїм тілом затуляє їх від сонця. Пташенята вилуплюються досить добре розвиненими. Вже через декілька годин вони залишають гніздо. Пташенята стають на крило у віці шести тижнів.

2.34. Горобець хатній.

*По дворах стрибає,
Крихти збирає,
Ростом він маленький,
Сірий, чепурненький.
Справжній молодець!
Хто він?...*

(Горобець)

Завдяки своїй здатності пристосовуватися до найрізноманітніших умов хатній горобець належить до найбільш поширених і відомих видів птахів у світі.

Той факт, що горобець – найвідоміший птах у світі, можна пояснити властивими йому особливостями. Це дуже цікавий і водночас обережний птах. Свою роль у цьому зіграло його вміння пристосовуватися. Він звик до їжі, яку приносять люди: крихти хліба, зерно та інший пташиний корм.

ЖИВЛЕННЯ

Горобець є невибагливим птахом. Першою його їжею було насіння. Горобець їсть його й тепер, але, окрім цього, він звик до корму, який отримує від людей - хлібних крихт, частинок овочів.

Він скльовує бруньки з фруктових дерев, а іноді їсть і насіння зернових культур. Поширитися по всьому світу хатньому горобцеві допомогло його вміння пристосовуватися до будь-яких умов. Коли коней, що працювали в полі, замінили трактори, горобці втратили важливе джерело харчування, адже вони звикли викльовувати з кінського гною неперетравлені зерна вівса. Проте незабаром горобці знайшли нове джерело їжі - почали викльовувати насіння із землі під час сівби. У період гніздування горобці „відпрацьовують” настину нанесених збитків: пташенятам приносять не зерно, а дрібних комах, в основному тлю.

ПОХОДЖЕННЯ

Сьогодні важко собі уявити, що хатній горобець раніше не жив поблизу людини і її поселень. Колись горобці селилися в сухих районах і гніздувалися на скелях і в глоді. До Європи

горобець дістався наприкінці останнього льодовикового періоду.

Поблизу людських поселень горобець почав з'являтися тільки у восьмому столітті до нашої ери. Тоді він почав клювати розсипане зерно і змінив місця гніздувань на скелях і в хащах на дахи будинків та інші будівлі, споруджені людьми.

Разом із збільшенням врожайності зернових відповідно зростала і кількість горобців. У XVIII столітті хатні горобці розселилися на всій території Центральної Європи. З середини XIX століття вони поширилися по більшій частині регіонів Північної і Південної Америки, на півдні Африки, в Новій Зеландії, а також і на багатьох інших островах. Тут горобці стали причиною загибелі птахів, які харчувалися зерном і раніше жили в цих місцях. У наш час популяція горобців складає близько 500 мільйонів особин. Горобець - найчисленніший і найбільш поширений птах у світі.

РОЗМНОЖЕННЯ

Тільки в окремих випадках горобець гніздується далеко від людських поселень. Цей птах не є перебірливим при виборі місця для гнізда - зазвичай воно буває розташоване під дахами, за лотками, в клунях, стогах або в купах гілок. Якщо горобець не знаходить більш зручного для гнізда місця, то влаштовує його в кущах або в кронах дерев, серед плюща, що в'ється по стіні, у тріщинах скель, на обривах або у стінах будівель. Ці гнізда бувають набагато більшими, ніж „міські”, які горобець вимушений влаштувати на невеликій території. Горобець дуже приязний, за винятком періоду гніздування, але своє житло він ревно захищає від інших птахів. Іноді він займає гнізда міських або берегових ластівок.

Самець не бере участі в насиджуванні яєць, зате посилено допомагає в годуванні пташенят, коли ті залишають гніздо. Батьки приносять дитинчатам маленьких комах, в основному тлю. Тільки пізніше пташенята починають самостійно збирати насіння і бруньки.

ВИСНОВКИ

Найефективніший той урок, на якому на всіх і на все вистачає часу й уваги, коли всім цікаво вчитись. Одним із напрямків методичного забезпечення таких уроків є правильно підібраний дидактичний матеріал. Тоді в учнів збільшується інтерес щодо інформаційного та емоційного сприйняття. А це дає змогу з різних сторін пізнати якість явища, поняття, досягти цільності знань. Мета уроків побудованих з використанням дидактичного матеріалу - створити передумови для різнобічного розгляду повного об'єкта, поняття, явища, формування системного мислення, збудження уяви, позитивного емоційного ставлення до пізнання. Навчання з використанням дидактичного матеріалу розвиває мислення і мовлення школярів, їхню увагу, пам'ять, спостережливість, кмітливість, ініціативність, самостійність, наполегливість, працьовитість та багато інших позитивних якостей особистостей, які важливо закладати якомога швидше.

Матеріал посібника можна використовувати на різних етапах уроку і в позаурочний час. Його використання доцільне для пояснення нового матеріалу, перевірки, закріплення, узагальнення знань. Матеріал посібника допоможе вчителю не тільки диференціювати й

урізноманітнити, а й активізувати пізнавальну діяльність учнів. Цей дидактичний матеріал можна застосовувати як на уроках природознавства, так і на уроках рідної мови, математики, літературного читання. Адже, педагогічний процес творить сам учитель. І чим різноманітнішим буде цей процес, тим продуктивнішим стане саме навчання. Адже кожен учитель може прокласти в матеріалі персональні траєкторії, вибрати низки прийомів, певні методи, які підходять особисто для нього. Ці види роботи будуть спонукати дітей до колективної, індивідуальної чи самостійної діяльності, стимулювати учнів виконувати пошуково-дослідницьку роботу. А це не лише підвищить рівень знань учнів, а ще й стане важливим фактором при вихованні та розвитку духовно-моральних цінностей, властивостей та рис характеру особливості.

Даний посібник містить пізнавальний теоретичний та практичний матеріал, що сприяє засвоєнню та закріпленню знань з різних предметів. Його використання полегшує роботу вчителя при підготовці до уроку.

Цей дидактичний матеріал спрямований для розвитку та контролю знань. Він сприяє розвитку у молодших школярів уміння аналізувати, порівнювати, робити висновки; забезпечує практичне засвоєння теоретичного матеріалу; графічні навички, а також організовує інтегроване навчання, яке дає можливість щонайкраще підготувати дітей до життя в майбутньому. Даний посібник учитель може використовувати для колективної, індивідуальної чи самостійної (вдома) роботи.

Отже, сподіваємося, що даний навчально-методичний посібник разом з дидактичним матеріалом принесе користь та стане у нагоді всім тим вчителям, які хочуть, щоб на їх уроках було цікаво.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. **1.** Життя тварин. Енциклопедія в 6-ти томах. Т-5. Птахи. Під ред. проф. Н.А. Гладкова, А.В. Міхеєва. - М.: «Просвещение», 1970. - 612 с.
2. **2.** Біологія: Справ. матеріали. Учеб. посібник для учнів / Д.І. Трайтака, Н.І. Клінковская, В.А. Карьенов, С.І. Балусев; Під ред. Д.І. Трайтака. - М.: «Просвещение», 1983. - 208 с.
3. **3.** Енциклопедичний словник юного біолога/Укл. М.Є. Аспиза. - М.: «Педагогіка», 1986. - 352 с.
4. **4.** Ковшар А.Ф. Співочі птахи. - Алма-Ата: «Кайнар», 1983. - 280 с.
5. **5.** Ковшар А.Ф. Світ птахів Казахстану. - Алма-Ата: «Мектеп», 1988. - 272 с.
6. **6.** Дитяча енциклопедія в 12-ти томах. Гол. ред. А.І. Маркушевич. Т-4. Рослини і тварини. Наук. ред. томи: Банников А.Г., Генкель П.А. - М.: «Педагогіка», 1973. - 448 с.
7. **7.** Енциклопедичний словник юного натураліста/ кл. А.Г. Рогожин. - М.: «Педагогіка», 1981. - 406 с.
8. **8.** Біологічний енциклопедичний словник/Гол. ред. М.С. Гіляров; Редкол.: А.А. Баєв, Г.Г. Винберг, Г.А. Заварін і др. - М.: «Рад. енциклопедія », 1986. - 831 с.
9. **9.** Белякова Г.А. та ін Біологія: Довідник для старшокласників та абітурієнтів. - М.: «ЕКСМО-Прес», 2000. - 352 с.
10. **10.** Наумов Н.П., Карташов М.М. Зоологія хребетних. - Ч. 2. - Плазуни, птахи, ссавці: Підручник для біолог. Спец. ун-тов. - М.: «Вища школа», 1979. - 272 с.

ДОДАТКИ

1. 1. Альбатрос королівський.

Птах розправив дужі крила,

Білі крила - мов вітрила.

Гляньте-но, - кричить матрос, -

Там, у небі ...

(Альбатрос)

2. Беркут.

Цей пташиний цар могутній,

В'є гніздо на гірській кручі.

Перед ним всі птахи меркнуть,

Хто ж це ? Гордовита пташка ...

(Беркут)

1. 3. Вільшанка.

Тане сніг, летять граки,

Всім очі сліплять промені.

Що дзвенить, ніби склянка?

Пісеньку співає ...

(Вільшанка)

1. 4. Голуб.

Вони бувають сизі, білі,

Воркують, в парку проживають.

Вважають їх птахами миру,

На щастя в небо випускають.

І линуть в сині голубій

Птахи чудові — ...

(Голуби)

1. 5. Гава.

Завітайте до крамнички!

Персні, гудзики і стрічки -

Пропонує всім оздоби

Господиня довгодзьоба.

(Гава)

1. 6. Дятел строкатий малий.

Вірно людям я служу,

Їм дерева стережу.

Дзьоб міцний і гострий маю,

Шкідників їм добуваю.

(Дятел)

1. 7. Ему.

Довгоший, довгоногий,

Мчить, як вітер, край дороги,

Тільки куряви здіймає.

Птах, однак, цей не лігає.

Має голову маленьку,

Вкриту пухом, всю чорненьку.

Схожий пух на діадему...

Познайомтесь: цей птах

(Ему)

1. 8. Жайворонок польовий.

В мене є великий хист,

Я співаю, як артист.

Спів мій радісний усюди

Дуже люблять слухать люди.

(Жайворонок)

9. Зозуля звичайна.

Хто гнізда свого не має,

Яйця іншим підкладає,

А у лісі в холодку

Все кує, мудруля,

Хто вона?

(Зозуля)

1. 10. Сич хатній звичайний.

Уночі гуляє,

А вдень спочиває,

Має круглі очі,

Бачить серед ночі.

(Сич)

11. Індик.

Хвіст, як віяло, тримає,

На всіх гордо поглядає

Щось сердито він белькоче,

Ніби налякати хоче.

Хто цей гордий молодик ?

Здогадалися

(Індик)

12. Какаду.

Я, казково гарний птах,

В ваших не живу краях.

В мене пір'ячко рожеве,

Синє, жовте і вишневе,

Золотаве і зелене.

Ну, яке ім'я у мене?

(Папуга)

13. Лебідь-шипун.

Біле диво прилетіло,

На озерце в лісі сіло.

Дивляться птахи у воду

На свою хорошу вроду.

Шиї довгі та гнучкі.

Що за красені такі?

(Лебеді)

14.Павич звичайний.

Красою вихваляється,

Хвостом своїм пишається.

Серед птахів панич,

Як звать його ...?

(Павич)

15. Сова вухата.

Що за дивна птиця

Їй вночі не спиться:

На мишей полює,

А вдень ледарює.

(Сова)

1. 16. В'юрок канарковий.

Пташка маленька,

зернятка шукає.

З рослин насіння,

Дуже любить.

(В'юрок)

17. Шпак.

На березі поза тином

Я вчепив йому хатину.

Він навколо обдивився,

Заспівав і оселився.

Як горобчик, цвірінчить,

Мов сорока, стрекотить,

Передражнює птахів,

Підробляє їхній спів.

Пересмішник і дивак,

Називають пташку...

(Шпак)

18.Горобець хатній.

По дворах стрибає,

Крихти збирає,

Ростом він маленький,

Сірий, чепурненький.

Справжній молодець!

Хто він?...

(Горобець)